

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Daria Elokhina

**Tomáš Garrigue Masaryk a jeho
politické zkušenosti z Ruska při
budování Československa**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Brně 16.04.2021

Daria Elokhina

Bibliografická citace

Tomáš Garrigue Masaryk a jeho politické zkušenosti z Ruska při budování Československa; Bakalářská práce / Daria Elokhina; vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D. - Brno, 2021. - 59 s.

Anotace

Tomáše Garrigue Masaryka už od mládí zajímala ruská kultura. Velmi dobře ovládal ruštinu. Znalosti Ruska a její kultury umožnily Masarykovi v této zemi navazovat přátelské politické vztahy. Masaryk našel v ruských demokratických kruzích podporu svých myšlenek a ideálů. Rusko na začátku 20. století mělo podobné společenské a státnické problémy jako české země: bylo monarchií a sílily v něm myšlenky na revoluci a změnu systému. Masaryk se domníval, že zkušenosti ruských politických opozičních sil při jednání s monarchií a při provádění změn by mu mohly pomoci v jeho úsilí o vystoupení českých zemí a Slovenska z Rakousko-Uherska a budování nově vzniklého demokratického Československa.

Klíčová slova

Tomáš Garrigue Masaryk, Rusko, české země, česko – ruské vztahy, 1905 - 1918

Abstract

Tomas Garrigue Masaryk has been interested in Russian culture since his youth. He knew Russian very well. Knowledge of Russia and its culture allowed Masaryk to establish friendly political relations in this distant country. Masaryk found support in Russian Democratic circles for his ideas and ideals. Russia at the beginning of the twentieth century had similar social and state problems as the Czech lands: it was a monarchy and thoughts of revolution and system change were growing in it. Masaryk believed that the experience of Russian political opposition forces in dealing with the monarchy and in making changes could help him in his efforts to withdraw the Czech lands and Slovakia from Austria-Hungary and build a newly emerged democratic Czechoslovakia.

Keywords

Tomas Garrigue Masaryk, Russia, Czech lands, Czech-Russian relations, 1905 - 1918

Počet znaků (včetně mezer): 110 115

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu doc. PhDr. Markovi Šmídovi, Ph.D. za vedení mé práce, konzultace a trpělivost, kterou se mnou měl. Také bych ráda poděkovala babičce Ing. Janě Soukupové za podporu, pomoc a za všechno ostatní, co pro mne udělala.

Obsah

Úvod.....	1
1. Masarykovo seznamování s Ruskem.....	5
2. Pavel Nikolajevič Miljukov	8
3. Začátek první světové války	12
4. Vznik československých legií v Rusku	18
5. Vzpouza bolševiků	28
7. Počátky budování Československa.....	43
Závěr	50
Seznam literatury	52

Úvod

Tomáš Garrigue Masaryk, filosof, filolog, vysokoškolský profesor publicista a politik, byl ve své době bezpochyby jednou z největších postav nejenom Československa, ale svou obsáhlou činností si vydobyl slávu, uznání a autoritu i ve světě. Byl historicky prvním a mimořádně populárním prezidentem nově vytvořené Československé republiky a dodnes je uznáván za vzor pracovitého, zásadového a čestného člověka.

Tomáš Masaryk se narodil 7. března 1850 na Slovácku, v Hodoníně, jako syn kočího a kuchařky. Po otci byl poloviční Slovák, a přestože se vždy považoval za Čecha, ke Slovákům měl velmi blízko. Studoval ve Strážnici, v Brně a ve Vídni, kde v roce 1876 promoval na filozofické fakultě. Při studiu na univerzitě v Lipsku se seznámil s americkou studentkou klavírní hry Charlottou Garrigueovou, a roku 1878 se s ní v New Yorku oženil. Novomanželé se vrátili do Vídně a po narození prvních dvou dětí se přestěhovali do Prahy, kde začal Masaryk v osmdesátých letech vyučovat na Karlo-Ferdinandově univerzitě.

V 90. letech devatenáctého století se Masaryk zapojil do politiky. Jeho politické úsilí dobře vystihuje realistický program. Tak zvaný Masarykův realismus obsahoval vědeckou, politickou a sociální činnost ještě před vznikem Československa. Snažil se modernizovat a kultivovat politický a kulturní život v zemi. Kritizoval český antisemitismus a nacionalismus, zatlačující upřímné vlastenectví. Měl svou vlastní představu o vlastenectví, přičilo se mu české vlastenčení, byl rozhodnut usilovat o povznesení vlastního národa, a ne o potření jiného. Založil a redigoval měsíčník Athenaeum. Díky tomu se seznámil se svými budoucími přáteli, profesorem Josefem Kaizlem a s politikem Karlem Kramářem, kteří měli podobné názory na budoucnost státu jako on. Spolu s nimi založil nový politický směr nazývaný se „realismus“. S Janem Herberem se podílel na vydávání časopisu Čas, kde byl v roce 1890 poprvé publikován jeho „realistický program“. Pod pojmem „realistický program“ si Masaryk nepředstavoval nějaké pragmatické politické postupy, ale „přesné vědecké poznávání věcí proti romantické fantastice“. V roce 1890 se stal členem mladočeské strany a v příštím roce byl za mladočechy zvolen poslancem Říšské rady. Hájil větší autonomii českých zemí, ale pro spory s radikálním vedením strany se roku 1893 mandátu vzdal. T. G. Masaryk kladl velký důraz na odstranění „vlasteneckých nálad“ v politických

kruzích, způsobených představami o „velké slavné minulosti“ národa. Masaryk věřil, že úspěšná vláda se má především soustředit na současnost a budoucnost státu. Pro realizaci svých názorů založil na přelomu března a dubna 1900 se svými přáteli Českou stranu lidovou, později známou jako Realistická strana. Stranickou ideologií byl „realistický program“. V roce 1905 byla strana spojena s Národní stranou pokrokovou a stala se jednou z důležitých politických sil.¹

Masaryk neprosazoval odtržení Čech nebo Slovenska od monarchie, domníval se, že existuje možnost reformace Rakousko-Uherska do podoby moderní federace spojených autonomních zemí. Ale když ho v červenci 1914, na dovolené v saském Bad Schandau, zastihla zpráva o vyhlášení první světové války, pochopil, že nálada ve společnosti to nikdy nedovolí. Viděl, jak Němci jdou radostně do boje za monarchii, zatímco u Čechů žádné nadšení nepozoroval. Proto rozhodl, že samostatnost Českých zemí a Slovenska bude nejlepším řešením této situace. V průběhu války Masaryk hodně usiloval o samostatnost českého národa. Jednal se státníky velmocí a snažil se je přesvědčit o užitečnosti samostatného Československa.²

Téma vztahu Tomáše Garrigue Masaryka s Ruskem a s ruskými politiky je pro mne velmi zajímavé. Zajímá mě pohled ruských politiků na kroky v budování Československa a kritický pohled Masaryka na to, co se v té době dělo v Rusku.

Občané Ruska a států Rakousko-Uherska na začátku 20. století toužili po změnách. I když byla tato touha občas dost silně radikální, třeba jako revoluce 1905 roku, i to, alespoň částečně a z počátku, splňovalo jejich tužby po změnách.

Masaryk jako znalec Ruska sledoval to, co se děje v Rusku s velkým zájmem. Protože takové „jednání“ národa s vládou do té doby bylo něčím neobvyklým. Výsledkem vzpoury se stala konstituce, která darovala lidem právo svobodu slova, právo zakládat svazy, svobodu svědomí a podobně. Ale cena takových změn byla strašná, spousta mrtvých a zraněných lidí, spousta lidí bez domova a uprchlíků, kterým takto drastické provedení změn připadalo až příliš. Tomáš Garrigue Masaryk chápal, že to, co se stalo v

¹ Soubigou 2004: 132-136

² Tamtéž: 147-159

Rusku, je nejjednodušší řešení pro Čechy a Slováky, ale také viděl, že cena za tuto jednoduchost je příliš vysoká. Chtěl najít nějaké jiné řešení problému a Rusko a ruští politici mu v tom mohli pomoci.

Cílem mé bakalářské práce je sledovat cestu Masaryka v Rusku. Sledovat jeho jednání s ruskými politiky a vládou. Popsat jiný pohled na budování Československa. Pohled lidí z jiné strany, než ze střední Evropy.

Text jsem rozčlenila do 7. kapitol. S výjimkou druhé kapitoly jsou řazeny chronologicky, aby bylo zřejmé, jak se vyvíjel a měnil Masarykův vztah k Rusku v závislosti na dějinných událostech.

Samostatnou kapitolu jsem věnovala jednomu z významných Masarykových přátel, Pavlu Nikolajeviči Miljukovovi. Byl významným ruským politikem předrevolučního období, který usiloval o demokratické uspořádání carského Ruska. Měl s Masarykem podobné názory na budoucnost slovanských národů. V Masarykovi viděl příklad demokratického politika a Masaryk doufal v jeho podporu při řešení československé otázky.

V jednotlivých kapitolách sleduji Masarykův zájem o Rusko od dětství, kdy ho zaujalo pravoslavné náboženství. Ve studentských letech se seznamoval s Ruskem prostřednictvím klasiků ruské literatury, kteří ho nadchli tak, že se posléze vydal na cestu do Ruska, kde se seznamoval a diskutoval s prostými lidmi, intelektuály i politiky, získal tam řadu přátel a utvářel si na Rusko názor z vlastních zkušeností. Zažil v carském Rusku pokus o demokratický převrat a posléze bolševický puč.

Závěrečné kapitoly jsem věnovala vzniku a budování československého státu, při kterém sehrál T. G. Masaryk klíčovou roli. Po zkušenostech z Ruska věděl, že ruská cesta není pro Československo vhodná, poznal bolševické Rusko a vyvodil z toho závěry pro politiku nově budovaného demokratického státu. Intervenci do Ruska však zásadně odmítal, byl přesvědčen, že dobré vztahy s Ruskem umožní mít na Rusko vliv.

Informace jsem čerpala z české a zejména z ruské literatury, z českých a ruských novin, které v té době vycházely a také z Masarykovy korespondence s jeho ruskými přáteli. Z novinových článků jsem se snažila co nejlépe pochopit politickou a sociální situaci té doby. Z korespondence jsem se seznamovala s autentickými Masarykovými názory na tuto situaci a na dění v Rusku a v Evropě.

1. Masarykovo seznamování s Ruskem

Rusko bylo zemí, která Masaryka „zajímala víc než ostatní“ už dávno před 1. světovou válkou. Jeho vztah k Rusku se v průběhu jeho života měnil a vyvíjel. První vzpomínky na Rusko, které si pamatoval z dětství až do dospělosti, souvisely s jeho náboženskou výchovou. Jeho matka byla věřící a velice zbožná žena, vychovávala ho v náboženském duchu, vodila ho do kostela a na poutě. Velký vliv měl na něj také čejkovický kaplan František Satora. Jako malý chlapec si Masaryk neuměl představit, že existuje ještě jiná církev, než katolická. Když si v jednom starém kalendáři přečetl článek o Rusku, dozvěděl se, že existuje pravoslavná církev. Tato vzpomínka způsobila, že se pak velice zajímal o pravoslaví a na Rusko se dlouho díval očima nábožensky idealistického filozofa.³

Na německém gymnáziu v Brně, které navštěvoval od roku 1865, se mezi studenty setkal s horlivým vlasteneckým smýšlením a s nadšením pro Rusko. To ho přimělo k tomu, že začal hledat informace o Rusku. Sám se učil rusky, naučil se azbuku, četl ruskou literaturu. Naučil se rusky tak dobře, že si mohl přivydělávat překlady z ruštiny.

V devatenácti letech odešel do Vídně, aby tam dokončil gymnázium a posléze pokračoval ve studiu na univerzitě. Chtěl se stát diplomatem, proto studoval na vídeňské filozofické fakultě politiku a diplomacii. Učil se jazyky, kromě ruštiny také angličtinu, německy uměl skoro lépe než česky, neboť se po celá studijní léta pohyboval v německém a rakouském prostředí. Ve Vídni se jako domácí učitel dostal do společnosti vysoké rakouské byrokracie a buržoasie. Tam se měnil jeho poměr k Rusku. Oblíbil si západní kulturu v duchu kosmopolitismu. Stýkal se ovšem i s ruskými studenty a s vídeňskými Čechy, ale česká kolonie ve Vídni nebyla zdaleka tolik naladěna proti rakouské vládě jako lidé v českých zemích.

V roce 1876 odešel Masaryk studovat do Lipska, kde se z něj stal ještě více „světoobčan“ a „západník“. Věřil, že je možné spojit české vlastenectví s kosmopolitismem. Nadchl ho Turgeněvův román „Dým“, jehož hrdina o sobě prohlašoval „jsem západní, jsem oddán Evropě, tj. přesněji řečeno jsem oddán vzdělanosti...“ Četl i další ruské klasiky, z nich čerpal znalosti o Rusku.⁴

³ Soubigou 2004: 32-39

⁴ Tamtéž: 42-43

Roku 1882 byl Masaryk jmenován na nově otevřenou českou univerzitu v Praze. Počítalo se s tím, že tam bude tvořit po národnostní stránce umírněující element, což odpovídalo jeho politickým a filozofickým názorům a jeho přesvědčení „Evropana a západníka“. Masaryk sice chtěl vnášet do české vzdělanosti světovost, orientovat se na vyspělou kulturu západní Evropy, ale věděl, že poměr k Rusku hraje důležitou úlohu v českém politickém životě a v české kultuře. Zajímal se o Rusko, v časopisu Athenaeum, zveřejňoval články týkající se veřejného života v Rusku, chtěl šířit „pravdu o Rusku“.

Už ve Vídni četl ruskou literaturu a v Praze se jí zabýval ještě více. Turgeněva a Tolstého uváděl jako vzor spisovatelů, kteří věrně zobrazují v románech svoji dobu. Nabádal, aby česká literatura hledala vzor v ruské literatuře. Zajímal se také o vědecký život v Rusku, psal si s některými kolegy z Petrohradské univerzity. Četl Puškina, Gogola, Gončarova, Tolstého, Dostojevského a další. Zvláště ho zaujal Lev Nikolajevič Tolstoj. Nezajímal se však pouze o ruskou literaturu a kulturu, ale i o život lidí v tehdejším Rusku, sledoval vztahy Rusů k ostatním Slovanům i ostatních Slovanů k Rusku.⁵

Chtěl se na Rusko a pravoslaví podívat zblízka. Chtěl vidět všechny ty ulice a místa, která znal z četby klasiků. Poprvé přijel do Ruska na jaře roku 1887 a potom hned v příštím roce znovu. Navštívil Petrohrad, Moskvu, Kyjev a Oděsu. S prostými lidmi se seznamoval hlavně při jízdě vlakem a lodí. Jako univerzitní profesor se stýkal se slovanskými filology, v Petrohradě navštívil Vladimíra Ivanoviče Lamanského, v Kyjevě Timofěje Dimitroviče Florinského, oba se zajímali o český kulturní život. Lamanskij byl vynikající ruský slavista, zajímal se o Čechy, několikrát je navštívil. Florinskij pracoval ve Slovanském dobročinném spolku a redigoval jeho „Slovanskou ročenku“. Kromě těchto filologů navštívil Masaryk v Rusku filozofa Ernsta Leopoldoviče Radlova, s kterým se seznámil za svých studií ve Vídni. Zajímal se o pravoslavnou církev a slavjanofilskou filozofii, navštěvoval pravoslavné kostely a kláštery.⁶

Zvláště ho zaujal Lev Nikolajevič Tolstoj. Několikrát ho navštívil v Moskvě a pak i v Jasně Poljaně. Diskutovali spolu o Kantovi, Schopenhauerovi, Descartesovi. V Jasně Poljaně viděl

⁵ Masaryk 1995: 35-167

⁶ Firsov 2012: 156-225

bídny život mužiků ve vsi a polemizoval s Tolstým o názorech na jeho „asketický“ život v pohodlí paláce. „Mužik žije chudě, protože je chudý, ale ne proto, aby byl asketou.“⁷

Kritické bylo stanovisko T. G. Masaryka k důsledně pacifistickým názorům Tolstého, odmítal jeho učení o neodporování zlu.

V březnu 1910 odjel Masaryk opět do Petrohradu. Bydlel u generála Vladimíra Michailoviče Volodimirova, profesora vojenské právnické akademie ve výslužbě, s nímž se pak dostával do rodin a do společnosti, kde poznával ruský život po všech stránkách. Zajímal se o vývoj ruského filozofického myšlení a svoje poznatky pak popsal a analyzoval ve svém nejrozsáhlejším německy psaném díle „Rusko a Evropa“, které vyšlo v roce 1913.

Vztah Masaryka k Rusku vyvrcholil v období od 1. světové války do listopadové revoluce v r.1917. A právě v tomto období a těsně po „Velké říjnové socialistické revoluci“, která byla ve skutečnosti bolševickým pučem, hrál T. G. Masaryk nejvýznamnější roli.⁸

⁷ Firsov 2012: 232-234

⁸ Tamtéž: 261-275

2. Pavel Nikolajevič Miljukov

Jedním z ruských přátel T. G. Masaryka byl Pavel Nikolajevič Miljukov. Seznámili se dávno před první světovou válkou v Chicagu. Oba byli pozváni, aby přednášeli na Katedře slovanských dějin, která byla zřízena na Chicagské univerzitě. Znovu se setkali ve Velké Británii v dubnu 1916. Masaryk byl v Londýně už od února, Pavel Miljukov přicestoval s poslanci IV. ruské dumy.⁹

Pavel Nikolajevič Miljukov, významný liberálně-demokratický ruský politik a historik, byl synem architekta Nikolaje Pavloviče Miljukova. Studoval v Moskvě na Lomonosově univerzitě filologii a historii. Ze studií byl několikrát vyloučen pro účast na studentských nepokojích. Nakonec studia dokončil a promoval v roce 1895 diplomovou prací na téma „*Státní ekonomika Ruska v první čtvrtině 18. století a reformy Petra Velikého*“.

Na pozvání sofijské univerzity odešel do Bulharska a posléze na nátlak ruské vlády do Makedonie, kde působil jako archeolog. Do Ruska se směl vrátit roku 1899. V roce 1901 předsedal večeru, který byl věnován památce jeho přítele, spisovatele Petra Lavrova. Kvůli svému politickému projevu na večírku byl zatčen a odsouzen na šest měsíců vězení. Po vypršení trestu odnětí svobody měl zákaz pobytu v hlavním městě.

V roce 1902 se Miljukov pod pseudonymem podílel na politickém prohlášení do tajného deníku „Osvobození“, zveřejněném ve Stuttgartu.¹⁰

Už o rok později, v roce 1903, podnikl dlouhou zahraniční cestu, která trvala dva roky. Během této cesty byl Pavel Miljukov sociálně a politicky aktivní a propagoval svoje myšlenky. V Spojených státech amerických přednášel na univerzitách v Chicagu a v Bostonu o slovanských národech a Rusku. Tam se také sešel s T. G. Masarykem. V zimě v letech 1903-1904 žil ve Velké Británii. V Londýně se setkal s významnými osobnostmi kultury a vědy. Líbila se mu britská parlamentní demokracie v čele s monarchou, považoval ji za vhodný vzor pro Rusko. Setkal se i s Vladimírem Iljičem Leninem.

⁹ Miljukov 1995:189-201.

¹⁰ Čemavsky, Dubova 2015: 103-142

V roce 1904 se zúčastnil konference v Paříži, kterou zorganizoval finský disident Konni Zilliacus. Navštívil Kanadu, kde připravil vydání knihy „*Rusko a jeho krize*“ v angličtině a francouzštině.

V dubnu 1905 se Miljukov vrátil do vlasti. V té době v Rusku probíhala tzv. první revoluce. Trvala půl roku, od ledna do června 1905. V podstatě revolucionáři protestovali a bojovali proti monarchii a za svobodu slova, nedotknutelnosti osobnosti, za právo setkávání a shromažďování a další svobody. Miljukov využil této situace a 24. května na slavnostním Sjezdu spolkových svazů byl zvolen jeho předsedou. Podařilo se mu přesvědčit sjezd, aby přijal jeho návrh na vytvoření nikoliv revoluční, ale ústavní strany. Podle Miljukova by úkolem této strany mělo být prosazování politické svobody a reforem parlamentními prostředky. Pro realizaci svých plánů Miljukov založil Konstitučně demokratickou stranu či Stranu lidové svobody. Mezi prostými lidmi byla strana známá pod názvem „Kadeti“.¹¹

Od února roku 1906, spolu se svým spolupracovníkem a přítelem Josefem Vladimírovičem Gessenem, vydával kadetský časopis „*Řeč*“, do kterého sám převážně přispíval. V uveřejňovaných článcích využíval svých znalostí mezinárodní politiky, které měl jako jeden z mála ruských novinářů. V průběhu první světové války (červenec 1914 - listopad 1918) prosazoval Miljukov vlasteneckou politiku národní obrany. Na rozdíl od ostatních stran Miljukov a jeho spolupracovníci vynikali silnou vírou ve vítězství Ruska. Úspěšné ukončení války podle něj hrálo obrovskou politickou roli. Miljukov odmítal možnost podepsání mírové smlouvy s nepřítelem. Nechtěl přistoupit na uzavření míru za každou cenu. Tvrdil, že není možné opustit ruské cíle v mezinárodní politice. Pozval do Ruska T. G. Masaryka, s kterým se seznámil za svého pobytu ve Spojených státech amerických, aby pomohl zorganizovat nábor českých válečných zajatců do ruských legií.¹²

¹¹ Čemavsky - Dubova 2015: 157-189

¹² Miljukov 1995: 172-179

Kadeti - zkratka odvozená od počátečních písmen K-D. Možná více i Stranicko-politický život v Rusku měl za sebou poměrně krátký život, nicméně fungovaly zde politické strany a zasedal parlament, tzv. дума. Nejvlivnější politickou stranou byla Konstitučně-demokratická strana, založená na prvním sjezdu v Moskvě v říjnu 1905, označovaná jako tzv. kadeti. Jejím programem byla přestavba carského Ruska na bázi konstituční monarchie britského typu; po březnu 1917 přijala program demokratické republiky. Byla nejsilnější opoziční silou carského režimu a měla vliv na revoluční události, jež vedly k pádu samoděržaví. Mezi její nejvýraznější představitele patřili P. N. Miljukov, Alexandr Alexandrovič Kornilov (1862–1925), Sergej Andrejevič Muromcev (1850–1910) a dal...

Pavla Nikolajeviče Miljukova poznamenala první světová válka i osobně. Ve druhém roce války, při ústupu vojenských jednotek ve Východní Galii, tragicky zahynul jeho mladší syn Sergej, který byl jako dobrovolník na frontě.¹³

V létech 1915-1916 Miljukov posílil svůj politický vliv v Rusku. Díky němu se podařilo vytvořit pokrokovou skupinu stran ve vládě. Během únorové revoluce, 12. března 1917, byl zvolen členem Prozatímního výboru Státní dumy a stal se ministrem zahraničních věcí. Miljukov si nepřál pád monarchie v Rusku, přál si parlamentní monarchii s ústavou, která by značně omezovala pravomoci cara.¹⁴

Masaryk přivítal vítězství ruské demokracie, o čemž svědčí dopis, který poslal předsedovi Státní Dumy Pavlu Nikolajeviči Miljukovovi po jeho jmenování ministrem zahraničních věcí v prvním složení Prozatímní vlády. *“Milý Pavle Nikolajeviči! Jménem Národní rady Českých zemí a mohu říci jménem celého národa: stojíme na vaší straně ve velké věci, kterou pro Slovaný a člověka vykonáváte...”* - psal Masaryk v dopise Miljukovovi - *„Svobodné Rusko má plné právo osvobodit Slovaný z německého, maďarského a tureckého jha... naše mučednictví je odměněno vaší brilantní revolucí”*.¹⁵

Seznámili se ještě v době prvních Masarykových návštěv Ruska. Znovu se setkali v USA na univerzitě, kde Miljukov v té době přednášel. V Americe se Pavel Miljukov a Tomáš Garrigue Masaryk spřátelili, poznali, že mají podobné názory na budoucnost slovanských národů. Pavel Miljukov viděl v Masarykovi příklad demokratického politika.

Za nepokojů, které předcházely Říjnové revoluci, se život Miljukova rychle měnil. Kvůli společenské situaci se rozhodl rezignovat. Masaryk počítal při řešení československé problematiky s podporou Miljukova ve funkci ministra zahraničí a byl zklamán, když se dozvěděl o odchodu svého dlouholetého přítele a jediného spolupracovníka z ministerského postu. Ale Miljukov neviděl jinou možnost jak zachovat alespoň nějakou podobu klidu v rozpadajícím se státě. Potom se Pavel Miljukov rozhodl odjet z Petrohradu do Moskvy, kde se

¹³ Meduševsky 1991: 20-41

¹⁴ Čemavsky - Dubova 2015: 213-246

¹⁵ Galandauer 1988: 21

12. březen – podle Juliánského kalendáře 27.únor

zapojil do organizace antibolševických sil. Aniž by čekal, až se sejde Ústavodárné shromáždění, jehož členem byl zvolen, odjel Miljukov do města Novočerkassk na Donu, kde se podílel na formování Dobrovolnické armády pod vedením Michaila Aleksejeva. Napsal deklaraci Dobrovolnické armády, ve které formuloval cíle a principy Bílého hnutí. Na začátku roku 1918, rozčarovaný z Bílého hnutí, Novočerkassk opustil.¹⁶

S příchodem bolševiků k moci se dostal Miljukov do politických konfliktů. Učinil složité rozhodnutí a na podzim roku 1918 opustil Rusko a odjel nejprve do Rumunska a potom do Francie a Velké Británie. Důležitou součástí Miljukovovy politické činnosti v tomto období bylo psaní „*Historie druhé ruské revoluce*“ (1918-1921).

¹⁶ Čermavský - Dubová 2015: 257-269

3. Začátek první světové války

Rakousko-Uhersko bylo sice od zavedení ústavy a všeobecného volebního práva liberálně orientovaný stát řízený parlamentem, avšak od začátku války zavládla v habsburské monarchii vojensko úřednická diktatura. Byla potlačena práva a svobody jednotlivých zemí, čeští politici byli zatýkáni a uvězněni, důležitá odvětví byla podřízena přímo vojenským orgánům. V českých zemích, na Slovensku i v ostatních slovanských zemích habsburské monarchie zesílily protihabsburské nálady. Národy nechtěly bojovat proti Rusku, za cizí cíle, které neměly nic společného s politikou slovanských států. Mimořádné nadšení Čechů a Slováků na obou stranách fronty vyvolal apel vrchního velitele ruské armády Velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče Romanova, „K Slovanům Rakousko-Uherska“, který slíbil svobodu všem rakousko-uherským Slovanům a vyzval je k bratrství na frontě s Rusy. Rusofilsky smýšlející Češi, Slováci a Srbové měli naději na získání státní nezávislosti.¹⁷

V srpnu 1914 se konaly v největších ruských městech manifestace Čechů a Slováků žijících v Rusku. V Petrohradě manifestanti vyvěsili na Něvském prospektu plakáty s výzvou: „Bratři, osvobodte Česko!“; připojili se k nim i četní kolemjdoucí.¹⁸

Mnoho ruských obyvatel české a slovenské národnosti, ale také českých a slovenských vojáků, dobrovolně odcházelo do zajetí Rusů. Byli připraveni k vystoupení proti rakouské armádě na straně Ruska. Výsledkem těchto aspirací byla na začátku války formace česko-slovenské armádní jednotky, první na ruském území, s názvem „Česká družina“.

V českých zemích, kde úřady prováděly zvýšenou mobilizaci, byly protesty proti válce krutě trestány, až k trestu smrti. Ale navzdory tomu hnutí odporu rostlo. Čeští politici, ještě nedávno smíření se správní a kulturní autonomií Čech, jako součástí habsburské říše, poté, co se přesvědčili o vůli lidu a jeho volání po samostatnosti, zaujali protihabsburskou pozici. Nejaktivnější a nejpopulárnější mezi nimi byl T. G. Masaryk.

V prosinci 1914 odjel Masaryk z Rakouska-Uherska a zahájil urputný „boj“ za vytvoření nezávislého československého státu. On a jeho nejbližší spolupracovníci a přátelé - sociolog

¹⁷ Miljukov 2014: 302-348

¹⁸ Astašov 2014: 165-198

Edvard Beneš a slovenský astronom a generál francouzské armády Milan Rastislav Štefánik zřídili v Paříži Česko-Slovenskou národní radu, hlavní centrum česko-slovenského národně-osvobozenického hnutí. Šéfem Rady se stal Masaryk. Snažili se získat na svojí stranu vlády Trojdohody (Rusko, Francie, Velká Británie) a USA.¹⁹

Ještě před odjezdem do zahraničí poslal Masaryk memorandum ruskému ministru zahraničí Sergeji Dmitrijeviči Sazonovovi a poté, už za svého pobytu v Londýně, předal prostřednictvím svého přítele Alexandra Vladimiroviče Amfiteatrova svůj programový článek s příznačným názvem „Rakousko musí být poraženo“ pro zveřejnění v nových Petrohradských novinách „Ruská vůle“.

Alexandr Amfiteatrov vzpomínal, jaký byl Masaryk v té těžké době. Píše, že se poznali v roce 1914 v Římě, bydleli v hotelu „Flora“ na Via Veneto, kde měli příležitost spolu rozmlouvat a hned si porozuměli. Scházeli se i v jídelně při obědě a při večeři, kde se Masarykova dcera Olga seznámila a sprátelila i s jeho ženou a dětmi.

V Římě byl Masaryk velmi zaneprázdňený. „Mizel“ z hotelu v časných ranních hodinách a doslova celé dny putoval po diplomatických zástupcích všech evropských zemí, po vládních institucích, po kancelářích vlivných novin. Byl také v nespočetném množství revolučně-národních organizací z celé Evropy, které se scházely v Římě, tehdy ještě neutrálním, v naději, že získají něco pro své národy od nevyhnutelné války do budoucího uspořádání světa. Od rána do večera přesvědčoval, dohadoval, vysvětloval ministrům, poslancům, velvyslancům, novinářům svou „jedinou myšlenku“, kterou měl v hlavě: - Rakousko musí být poraženo!²⁰

V té době ještě Masaryk nebyl rakouskou vládou prohlášen za nepřítele a Vídeň mu laskavě poskytla možnost vrátit se do vlasti, pokud chce. V Římě Masaryk věděl, že je Rakousko-Uherskem kontrolován a ostražitě sledován. To mu zabralo spoustu času. Když odcházel z hotelu, musel dlouze kroužit uličkami, dokud se nepřesvědčil, že policajti za ním zaostávají a teprve pak šel, nebo jel, kam skutečně mířil.

¹⁹ Masaryk 2005: 103-167

²⁰ Amfiteatrov, A (1921): Moje známost s Tomášem Garrigue Masarykem. *Segodnia* 71, 8-14

Alexandr Amfiteatrov před náhodným seznámením o Masarykovi skoro nic nevěděl. Jako žurnalista měl samozřejmě zkušenosti s různými politiky, převážně ruskými, i když v Rusku v té době působilo dost zajímavých politiků, nikdo z nich nebyl Masarykovi podobný. Fascinovala ho neskutečná energie už přeci jen staršího Masaryka. O pár let později Amfiteatrov vzpomínal: „*Musel jsem se divit neúnavnosti tohoto muže. Vždyť mu bylo 64 let. A on, v takové pracovní turbulenci, našel ještě čas ukázat své dceři Věčné město! (...) Masaryk byl všude: v Římě, v Ženevě, v Paříži, v Londýně, ve Washingtonu. Jako vítr se pohyboval po Evropě, propaguje důležitost slovanské myšlenky, přednáškami, články v novinách, osobním vlivem na francouzské a anglické politiky, zakládáním nových časopisů a celých vydavatelství, věnovaných českému tématu*“.²¹

I když teritoriálně České země do bojové zóny nepatřily, byly zapojeny do války na straně Rakouska - poukazoval ve svém článku Masaryk. Informoval Rusy o zatýkání a zastřelení českých vlastenců rakouskou vládou. Psal o aktivitách československé opozice v zahraničí. Po krátkém úvodu do historie zotročení a germanizace Čech, autor článku spekuloval o možných formách státního zřízení budoucího nezávislého státu Čechů a Slováků, „kreslil“ kontury restrukturalizované poválečné Evropy, přemýšlel o možnosti řešit nejen slovanský problém, ale i problém románských národů: Rumunů, Italů, Francouzů.

V době tzv. Únorové revoluce roku 1917 chtěl Masaryk znovu navštívit Rusko, vkládal do cesty velké naděje. Přál si přilákat k národnímu patriotickému pohybu československé skupiny, žijící na území Ruska. Měl v plánu posílit nábor Čechů a Slováků a také krajanů z řad válečných zajatců, do nezávislé československé armády, která by se mohla stát nejen politickým triumfem, ale skutečnou oporou národně-osvobozenického hnutí. Masaryk byl už dříve několikrát v Rusku (1887, 1888, 1910), ale po uveřejnění jeho fundamentální práce „Rusko a Evropa“ (1913), tohoto rozsáhlého díla o duchovním a společenském životě Ruska, kde mimo jiné popisuje nesprávná rozhodnutí ruské vlády, měl s ruskou vládou složité vztahy. Ale nikdy nebyl opuštěn ruskými přáteli. Masaryk se osobně přátelil s mnoha známými vědci a vlivnými ruskými politiky. Kromě Petrohradu a Moskvy byl český profesor v Kyjevě, seznámil se s jihem Ruska, podnikl námořní cestu z Krymu do Oděsy, projel Rusko a část Polska.

²¹ Amfiteatrov, A (1921): Moje známost s Tomášem Garrigue Masarykem. *Segodnia* 71, 8-14

Masaryk ve svém článku pro noviny *Volja Rossii* vzpomínal na své pocity ohledně ruské revoluce: „*První informace o ruské revoluci byly nejasné a neuvěřitelné: bál jsem se jí od začátku a přesto, když přišla, byl jsem nepříjemně překvapen, ale nevěděl jsem, jaké budou důsledky pro spojence a pro celý průběh války? Když jsem se dostal k podrobnějším informacím a nějak jsem se orientoval, poslal jsem 18. března Miljukovovi a Rodziankovi telegram, ve kterém jsem vyjádřil radost nad převratem.*“

Masaryk se domníval, že únorovou revolucí dokázali Rusové, že i oni touží po svobodě a demokracii, a že může se svobodným Ruskem počítat ve svém slovanském programu, který formuloval jako „*pospolitost Polska v těsném spojení s Ruskem, jednota Srbů, Chorvatů a Slovinců a samozřejmě osvobození a pospolitost nás Čechů a Slováků.*“²²

Po abdikaci cara se ujala moci v Rusku Prozatímní vláda v čele s knížetem Lvovem. Přestože se snažila dělat demokratické změny, v zemi vládl chaos. Na východní frontě ruská armáda ustupovala, vojáci utíkali do zázemí, rabovali a loupili. Ani v zázemí se situace nezlepšila, životní úroveň se ještě zhoršila, nespokojenost lidí rostla.²³

Na začátku roku 1916 vyslala francouzská vláda do Ruska Milana Rastislava Štefánika pro nábor do francouzské armády. Štefánika přijal Mikuláš II. Na rozloučenou požádal ruský car Štefánika, aby Masarykovi předal nejprátelejší pozdrav a popřál mu úspěšné pokračování v jeho politice. Masaryk na to vzpomíná ve své knize „*Světová revoluce*“, jako na kuriozitu. Až do únorové revoluce Mikuláš II. odmítal Masarykovy demokratické názory.

Po návratu z Ruska se Štefánik sešel s Masarykem v Londýně a informoval ho o situaci v revoluční zemi. Na základě těchto informací Masaryk 5. května 1917 opustil Londýn a vydal se ze skotského přístavu Aberdeen parníkem na skandinávské pobřeží, potom vlakem přes Bergen a Christiánii (nyní Oslo) do Stockholmu a odtud do Ruska. Do Petrohradu přijel Masaryk v noci z 15. na 16. května 1917.

²² Masaryk, T. G. (1925): *Moje vzpomínky. Volja Rossii 10*, 69

²³ Astašov 2014: 144-167

Jeho cílem bylo sjednotit české a slovenské jednotky, roztroušené u různých vojenských útvarů a vytvořit z nich jednotný vojenský sbor, organizovaný na způsob francouzské armády.²⁴

O Masarykově příjezdu napsaly městské noviny. Článek byl publikován 19. května, jeho autorem byl Nikolaj Vasiljevič Jastrebov, profesor Petrohradské university, který ve svém článku psal, že Masaryk měl přijet ještě na konci roku 1916, kdy byl v souvislosti s udělením čestného titulu profesora univerzity pozván do Petrohradu na přednášku.

Masaryk byl během svého pobytu v Rusku, jako vždy, velmi aktivní. Vyjadřoval sympatie k ruské vládě, která vzešla z únorové revoluce, především k ministru zahraničních věcí Pavlu Miljukovovi, svému příteli, se kterým sdílel společné názory na osvobození slovanských národů z Rakouska-Uherska. K Masarykovu zklamání Miljukov z vlády odešel. Důvodem jeho rezignace byly pravděpodobně nepokoje mezi petrohradskými dělníky a vojáky, vyvolané agitací bolševiků v čele s Leninem.²⁵

Hned den po příjezdu vystoupil Masaryk na setkání Československého zemského sněmu v Petrohradě s projevem „O naší práci a našich úkolech“. Mluvil o tom, jak moc ho překvapila neochota českých a slovenských krajanů bojovat ve válce na straně Rakousko-Uherska proti Rusku. Masaryk tehdy řekl, že takové protesty jsou faktickými snahami o započítí národní československé revoluce. Zdůraznil také, že obyčejní lidé jsou více přepraveni a mají více duševních sil rozhodnout o revoluci, než čeští politici.

30. května se Masaryk zúčastnil schůzky Svazu akademických profesorů. O tomto dni napsal Pavel Miljukov ve svém deníku, že když Masaryk vstoupil na scénu sklidil zasloužený potlesk a jakýsi mladý muž vykřikl ze sálu „Ať žije československý stát!“. Ovací se dočkal i sám profesor P. N. Miljukov. Pavel Nikolajevič Miljukov pronesl svoji řeč ve francouzštině: *„Musím mluvit o velkém významu principu sebeurčení národů, o jeho těsném spojení s nejzákladnějšími úkoly naší války? Je třeba o tom mluvit, když tady sedí můj přítel, učitel celé*

²⁴ Masaryk 2005: 182-195

²⁵ Miljukov 1995: 287-304

*západní a jižní slovanské mládeže - Masaryk? Jeho jméno nám připomíná náš úkol - dát Čechům svobodu spolu se Slováky, Slovinci(...). Pouze konečný úspěch úkolů stanovených spojenci může sloužit jako základ pro dlouhý a trvalý mír“.*²⁶

Ve snaze realizovat plány pro vytvoření samostatné československé armády z krajanů a zajatců na území Ruska, chtěl Masaryk navázat vztahy a získat pomoc od vysoce postavených ruských demokratů a sympatizantů české politické problematiky. Mluvil s předsedou prozatímní vlády Georgijem Evgenjevičem Lvovem i s novým ministrem zahraničních věcí Michailem Ivanovičem Tereščenkovem, který nastoupil na tento post po rezignaci P. N. Miljukova, byl seznámen i, s asi nejdůležitějším, ruským liberálním politikem Petrem Bergardovičem Struvem. Petru Struvemu byly blízké Masarykovy ideje a myšlenky, ale neshodli se v názorech na revoluci. Masaryk znal také Georgie Valentinoviče Plechanova, prominentní postavu sociologického hnutí. Seznámil se a často mluvil s profesorem filozofie Petrohradské univerzity Nikolajem Onufreivičem Losskym, Masaryka zajímala jeho teorie intuitivismu.

V listopadu 1917 proběhl v Rusku bolševický převrat. Následovala občanská válka a po ní převzala moc vláda sovětů. V roce 1922 sovětská vláda na tzv. parníku filozofů vyhostila řadu významných představitelů inteligence. Masarykův přítel Nikolaj Onufrievič Lossky byl nucen opustit Rusko kvůli svému křesťanskému světonázoru. Na pozvání T. G. Masaryka se svou rodinou usadil v Praze, kde žil do roku 1942. Byl profesorem na Ruské národní univerzitě. Také Petr Bergardovič Struve kvůli své politické činnosti a nesouhlasu s bolševickou politikou musel z Ruska emigrovat. Od roku 1922 do roku 1928 žil v Praze, kde aktivně pokračoval ve své politické a sociální činnosti. Stal jedním ze zakladatelů Bratrstva svatě Sofie. Bratrstvo bylo nábožensko-filozofickým spolkem. Také pracoval pro Ruskou právnickou fakultu v Praze. Tomáš Garrigue Masaryk, první československý prezident, měl až do konce svého života dobré vztahy s bývalými ruskými politickými aktivisty.²⁷

²⁶ Miljukov 1995: 134

²⁷ Šalimov 2003: 278-296

Davac 1934: 13-16

4. Vznik československých legií v Rusku

V období před první světovou válkou žilo na území Ruska možná více než sto tisíc Čechů a Slováků. Přesné číslo není známo. Jednak to byli prostí lidé, většinou rolníci, dlouhodobě žijící ve Volyňské gubernii. Byli poddanými carského Ruska a do pádu carského režimu měli odvodní povinnost do carské armády. Kromě toho žili v Rusku Češi, kteří byli rakousko-uherskými státními příslušníky. Byli to většinou kvalifikovaní lidé, techničtí odborníci, zástupci českých firem, hudebníci a další. Žili ve velkých městech, v Kyjevě, Petrohradě, v Moskvě i Novosibirsku. Když začala válka mnozí z těchto obyvatel se začali dobrovolně hlásit do ruské armády. Tak vznikla Česká družina, česká národní armáda na území Ruska. Na začátku se předpokládalo, že dobrovolníků bude kolem pěti set, ale ve skutečnosti jejich bylo víc než sedm set. Začalo se jim říkat Starodružiníci, později se k nim přidali váleční zajatci, kteří byli nazýváni Novodružiníci.²⁸

V roce 1916 byla v Paříži, na požadavek Tomáše Garrigue Masaryka a jeho spolupracovníků, založena Československa národní rada. ČSNR měla především reprezentativní funkci. Díky existenci ČSNR byla vytvořena armáda z Čechů a Slováků žijících ve Francii. Vznik české armády ve Francii byl velkým povzbuzením pro české pluky v Rusku.²⁹

Česka družina byla na začátku své existence podrobena ruskému velení. Masaryk však chtěl vybudovat armádu, která by mohla bojovat na straně ruských spojenců, ale byla by pod velením ČSNR. Tomáš Garrigue Masaryk počítal s tím, že Česká družina by se v budoucnu mohla stát armádou státu Čechů a Slováků.

V tento hektický čas Prozatímní vláda zvolila novým ministrem války Alexandra Fedoroviče Kerenského. Alexandr Kerenský se shodl s Masarykem, že válka nemůže být předčasně ukončena, musí dojít do svého logického konce. Ale nebyl nakloněn vytvoření samostatné a nestátní armády z občanů a zajatců jiného státu na ruském území. Zakázal nadále verbovat do československé armády. To hodně zkomplikovalo i tak problematickou situaci. Masaryk se snažil přesvědčit Kerenského, že Česká družina nepředstavuje hrozbu pro ruskou vládu.

²⁸ Kříž A. (1922): *Starodružiník pod prvním praporem*. Dostupné z: <<http://www.legie100.com/deniky/starodruzinik-pod-prvnim-praporem/novi-druzinici/>> Cit. 23.11.2020

²⁹ Preclík 2019: 125-131

Protože byl Kerenský zaměstnán prohlídkou fronty, nemohl se s ním Masaryk setkat osobně, obrátil se na něj dopisem. Vyslovil přání projevit panu ministrovi po svém příjezdu do Ruska úctu a obrátit jeho pozornost k organizování československého vojska na území Ruska. Napsal, že organizování československého vojska bylo dovoleno válečnou radou, kterou byla i potvrzena „Pravidla o organizování českoslováckých oddílů z dobrovolců z řad zajatých Čechů a Slováků“. Tato pravidla pověřují organizování vojenských oddílů zvláštní komise, které už začaly pracovat, ale jejich organizování bylo zastaveno. Masarykovi není znám důvod tohoto opatření, proto by chtěl panu ministrovi vysvětlit, jaký politický význam má československé vojsko v Rusku. Československý národ od samého začátku války stál proti Rakousku-Uhersku a Německu. Obyvatelé českých zemí, i uherského Slovenska jsou pevně rozhodnutí vymanit se z Rakousko-Uherska o čemž svědčí Deklarace Svazu českých poslanců o pevné vůli národa dobýt samostatnosti. České pluky se vzdávaly dobrovolně Rusům a Srbům. Nemohly bránit vraha spojenců čtyřdohody. Za trest byl každý desátý v českých plucích zastřelen, vůdci českých poslanců vsazeni do vězení, někteří odsouzeni i k smrti. Věšeni a střílení byli lidé, u nichž byly nalezeny letáky Nikolaje Nikolajeviče Ryžkova plukům a národům rakousko-uherským. Čeští a slovenští muži jsou od počátku války vřazeni násilím do rakouské armády. Masaryk v dopise vyjádřil obavu, že zákazem organizování československého vojska v Rusku bude posílen společný nepřítel Čechů i Rusů: „*Pane ministře, vyzýváte Rusy, aby šli do ofenzívy. Z celého srdce přejeme vám a celému Rusku plný úspěch, neboť z politického a strategického hlediska je to jediné správné řešení. A proto Vás žádáme o zrušení zákazu vzniku naší československé armády.*“³⁰

Československý národ je a vždy byl rusofilský nikoliv z důvodů nacionálního šovinismu, ale z povinnosti pracovat na osvobození všech Slovanů. Národy, začleněné politicky do státního útvaru, bývají utlačovány jak politicky tak sociálně, proto bojují za svoji nezávislost. Snažil se přesvědčit Kerenského, že politické osvobození Ruska závisí také na vítězství demokratických zásad v Evropě, proto nemůže býti v zájmu demokratické Rusi, aby byl posilován imperialismus Rakouska-Uherska a Německa. Rusko spolu se spojenci přijalo za svůj program, obsažený v odpovědní nótě Wilsonovi „osvobození čechoslováckého národa od cizozemského jha“, tj. od německo-maďarské vlády. Masaryk vyslovil své přesvědčení,

³⁰ Masaryk 1920: 56

že Rusko program splní a dostojí svému slibu, i ve svém zájmu, neboť bez vítězství nad Rakousko-Uherskem nebude pravé svobody a demokracie nejen v Čechách, v Polsku, v Jugoslávii, ale ani v Rusku.³¹

Kerenský dlouho nereagoval na dopis, proto Masaryk s generálem Alexejevem začali tajně verbovat dobrovolníky. Nakonec si to Kerenský rozmyslel a dovolil znovu začít zařazovat české pluky do ruské armády. Pro Masaryka a Českou družinu bylo rozhodnutí Alexandra Kerenského velmi důležité. Zásadní zlom však nastal až po bitvě u Zborova 2. července 1917. České jednotky spolu s ruskými rozdrtili rakousko-uherskou armádu. Úspěch československých legionářů byl tak výrazný, že ruská prozatímní vláda zrušila veškerá omezení na nábor českých a slovenských zajatců do armády.³²

Masaryk byl na výsledek bitvy u Zborova velmi hrdý a napsal o ní zprávu do Francie svému spolupracovníkovi Edvardu Benešovi. Také poslal telegram ministru války Alexandru Kerenskému, ve kterém gratuloval jemu i ruské armádě k vítězství. Vyjadřuje mu svou vděčnost za to, že umožnil českým legiím podílet se na této slavné a pro Rusko a všechny Slovany významné operaci. Ujistil Kerenského, že v Rusku jsou další krajané, připravení připojit se ke svým bratrům - hrdinům.³³

Ve válce Rusové a Češi bok po boku bojovali proti společnému nepříteli. Ale sociální a politická situace se rychle měnila a už 3. a 4. června v Petrohradě proběhla manifestace bolševiků proti válce a vládě. Manifestace byla krvavě potlačena a politická situace se stala ještě komplikovanější. Když Masaryk odjížděl do Ruska nevěděl přesně jak dlouhý bude jeho pobyt. Doufal, že stráví v Rusku několik měsíců, ale ve skutečnosti všechno bylo jinak. Opustil Rusko až na začátku března 1918.

Kvůli potlačené červnové manifestaci všechno, oč Masaryk usiloval, šlo hodně pomalu. Rozhodl se, že bude lépe jet na Ukrajinu, kde byly tábory s československými válečnými zajatci, než čekat na zklidnění situace v Petrohradě. Na území Ukrajiny byly také dislokované

³¹ Masaryk 2005: 178-203

³² Galandauer 2002: 89-132

³³ Masaryk 1920: 56

četné československé armády. Masaryk se chtěl osobně seznámit s českými a slovenskými vojáky. Své dceři Olze napsal: „Čekám na konečné rozhodnutí o armádě pro Francii, zpoždění kvůli Paříži. Jakmile k tomu dojde, zamířím do Generálního štábu k Brusilovu; odtud (Brusilov v Mogilevě) - do Bobruysku, kde je záložní část našeho ruského vojska, pak na frontu. Z fronty - do Kyjeva, Oděsy, Taganrogu, do Doněckého revíru (tam je mnoho zajatců v dolech) a do Moskvy. Pak se vrátím do Petrohradu. Potrvá to přibližně měsíc (odtud budu asi za týden), takže na začátku srpna začnu přemýšlet o návratu. Záleží na tom, jak se bude situace měnit.“

Po týdnu píše: „Moje přítomnost tady bude nutná dlouho. Lidé tu pracují pomalu a navíc se teď všechno brzdí kvůli nejisté situaci. S mámou se neuvídím tak brzy, jak jsem doufal...“³⁴

Podle svého plánu se Tomáš G. Masaryk vydal do Kyjeva. Během cesty se zastavil v Mogilevu, kde se v tu dobu zdržoval vrchní velitel armády Alexej Alexejevič Brusilov. Masaryk byl Brusilovem přátelsky přijat. Vrchní velitel popřál další vojenský úspěch československé armádě a poděkoval Masarykovi a velení armády za podporu a pomoc.

Do Kyjeva přijel Masaryk 16. července. Žil zde inkognito, s britským pasem, pod cizím příjmením. Krátce po jeho příjezdu se konal na nádvoří kyjevské univerzity veliký tábor lidu, na kterém pronesl Masaryk dvouhodinový projev o boji za samostatnost Čechů a Slováků. Na setkání s Tomášem Garriguem Masarykem přišlo 9000 československých legionářů a dalších podporovatelů jeho plánů a ideálů. Ve svém projevu mluvil o demokratickém státě a vládě. Vyzýval vojáky a příznivce k aktivní účasti ve válce proti Rakousko – Uhersku. Zdůraznil, že vítězství ve válce může urychlit pád monarchie. Mluvil o tom, že československá armáda a její úsilí je velmi důležité pro budování demokratického státu. Řekl také, že i zajatci a vojáci, kteří jsou momentálně neschopní bojovat, mohou pomoci svou prací. Lidé byli nadšeni a na konci jeho projevu zazpívali neoficiální národní hymnu „Kde domov můj“. Později byl Masarykův projev zapsán a vytištěn v podobě malé brožury. Brožura se rychle šířila i mezi ostatními zajatci a dobrovolníky.³⁵

³⁴ Masaryk 14.07.1917.

³⁵ Masaryk 1925: 74-89

Brzy po Masarykově vystoupení na univerzitě v Kyjevě přišla zpráva o tom, že generál A. A. Brusilov byl na postu vrchního velitele ruské armády vystřídán generálem Lavrem Georgijevičem Kornilovem. Důvodem byla nutnost upevnění disciplíny v armádě. Složité politické poměry a hospodářská situace v zemi, nespokojenost s prozatímními vládami, byly příčinou nejistoty armády. Vojáci nevěděli, pro koho vlastně bojují. K demoralizaci přispívalo i špatné zásobování, nedostatek zbraní, munice i zdravotnického materiálu, často i nedostatek stravy.³⁶

Kornilov měl velmi přátelské vztahy s československou armádou. Ve válce byl pověřen velením pěší divize, která byla v dubnu 1915 v okolí Dukelského průsmyku obklíčena a její štáb padl do rakousko – uherského zajetí. V červenci 1917 pomocník lékaře František Mrňák pomohl Kornilovovi k útěku z rakouského zajetí. Mrňák a Kornilov uprchli ve vlaku k rumunsko – uherské hranici. Kornilovovi se podařilo utéct do hor za pomoci místního pastýře. Mrňáka chytili a popravili jako dezertéra. Od té doby osobní stráž generála tvořili také čeští vojáci.³⁷

Masaryk a jeho spolustraníci přivítali jmenování Kornilova do funkce vrchního velitele s nadějí. Výhodou bylo, že generál byl v rakouském zajetí a viděl těžkou politickou situaci Čechů v Rakousko-Uhersku zevnitř. Masaryk doufal, že Kornilov nebude činit překážky v boji československých legionářů za vlastní stát.

T. G. Masaryk použil obvyklý způsob komunikace a poslal Kornilovovi telegram. Jménem svým a jménem československého národa v něm gratuloval generálovi ke jmenování do funkce v takových těžkých časech. Také vyjádřil naději na dobrou spolupráci a ze své strany i ze strany armádního velení nabídl jakoukoliv pomoc. Masaryk přál Kornilovovi, aby se mu podařilo, o co usiloval - shromáždit všechny vojenské síly, obnovit disciplínu v armádě, zastavit německý útok a konečně zajistit Rusku demokracii a lidské práva.³⁸

Po návštěvě Ukrajiny, kde čekaly na svoji příležitost české pluky, odjel Masaryk do Moskvy. Zúčastnil se státního zasedání Prozatímní vlády, na které byl pozván a které se konalo v první

³⁶ Firsov 2012: 297-306

³⁷ Bondarenko 2016: 137-158

³⁸ Masaryk 1920: 42

polovině srpna. Na státním zasedání mluvil také vrchní velitel ruské armády generál Lavr Georgievič Kornilov. Upozornil přítomné ministry na katastrofální situaci na frontě, armáda je otupěna propagandou, není schopná účinně vést válku. Generál řekl, že pro něj je tato neklidná situace ve státě osobní výzvou k záchraně země před úplným rozpadem, že jako opravdový syn své vlasti a patriot nemůže nechat vlast v chaosu. Předložil vládě svůj plán na záchranu situace. Požadoval, aby se hlavní autorita v armádě vrátila zpět do rukou důstojníkům, dále požadoval zavedení trestu smrti pro zběhy a povstalce, žádal, aby byly uvolněny peníze na výrobu zbraní a ostatní vojenské techniky. Ale předseda Prozatímní vlády Alexandr Kerenskij s ním nesouhlasil, a došlo mezi nimi ke sporu. Prozatímní vláda byla nerozhodná, měla strach začít takovou radikální politiku.³⁹

Masaryk rozuměl starostem svého přítele, věděl, že plány generála udělat pořádek v armádě, upevnit disciplínu a morálku nebude snadné. Chápal, že Kornilov bude muset uskutečňovat svoje plány pomocí síly. Uskutečnit takový plán jiným způsobem by trvalo dlouho a Rusko nemělo tolik času.

V Moskvě chtěl Masaryk také svolat zasedání ČSNR. To se mu podařilo, zasedání se uskutečnilo od 14. do 18. srpna na gymnáziu v Malé Nikitské ulici. Hlavní proslov přednesl sám Masaryk, který řekl, že bohužel už si nemůže být jistý pomocí ruského velení a armády v boji Čechů a Slováků proti habsburské monarchii za vlastní demokratický stát. Ale je si jistý, že ruští přátelé ho v „boji“ za demokracii neopustí.⁴⁰

Po červencovém útoku spojených sil, který vypadal velmi nadějně, ale byl krutě potlačen rakousko-uherskou armádou, Masaryk začal více působit na ČSNR. Za její hlavní cíl považoval získání většího počtu dobrovolníků do armády. Zdůrazňoval, že budování velké, schopné a disciplinované armády Čechů a Slováků může povzbudit ruskou armádu k větší aktivitě na rusko-rakouské frontě. Masaryk se obával, že v československém vojenském prostředí propuknou nesváry v důsledku pronikání politiky do řad legionářů. Legionáři zažili v Rusku řadu dramatických událostí, rozpad obrovské říše, občanskou válku, snahy bolševiků

³⁹ Bondarenko 2016: 179-192

⁴⁰ Firsov 2012: 332-336

o převrat. To vše na ně mělo vliv, legionáři se začali ideově rozdělovat, přikláněli s k levici nebo k pravici. Proto na zasedání ČSNR Masaryk žádal, aby československé legionářské spolky byly mimo politiku.⁴¹

Když se Masaryk setkal s Kornilovem, vysvětlil mu pozice československé armády na území Ruska. Československá armáda bude bok po boku bojovat s ruskou armádou proti nepřátelům na frontě, ale nikdy se nebude vměšovat do vnitřních záležitostí hostitelské země.

26. srpna odjel Masaryk do Petrohradu. Tam dostal smutnou zprávu. Plán generála Kornilova na zastavení chaosu v zemi se nezdařil. Intrikou spolupracovníka bolševické rozvědky dostal Kerenskij zprávu, že Kornilov plánuje provést převrat a zavést v Rusku vojenskou diktaturu. Na základě této nepravdivé informace dal Alexander Kerenskij odvolat Kornilova z postu vrchního velitele. Kornilov to považoval za zradu Prozatímní vlády. Ve skutečnosti jeho cílem bylo pomocí síly zabránit nástupu levicových radikálů – bolševiků k moci. Doufal, že ve funkci velitele bude mít více možností na realizaci svého programu, který mohl zachránit vlast. Rozhlasem vyzval všechny Rusy k záchraně své umírající země.⁴²

Bolševici však Kornilova očerňovali, podněcovali proti němu obyvatelé Petrohradu, kteří ho začali považovat za zrádce, kterého je nutné potrestat. Dost rychle se generál ocitl ve vazbě a petrohradskou a moskevskou radu brzy ovládli bolševici, kteří využili moment nerozhodnosti vlády.

Tomáš G. Masaryk žádal, aby vzhledem k těžké situaci, všichni Čechoslováci jak v soukromých, tak ve veřejných rozhovorech mluvili o situaci v Rusku takticky a opatrně.

„Rusko za to nemůže, že jsme byli fanatiky Slovanů, živilo jsme se nadějí, iluzemi o Rusku, vyrůstali jsme jako rusofilové. A kolik lidí Rusko studovalo, znalo? Asi jsem jeden z těch, kteří Rusko studovali a znali. Své rusofilství jsem neztratil, nic mě tady nepřekvapilo. Vůči Rusku zůstaneme loajální. Bojujeme za Rusko jako za sebe (...). Rusko je nyní problémem celospolečenským (...). Tím, že je studujeme, můžeme objevit a naučit se spoustu věcí, které

⁴¹ Firsov 2012: 339-351

⁴² Bondarenko 2016: 228-247

budou velmi důležité i pro nás. Máme zájem, aby Rusko bylo silné. Pokud Rusko současnou krizi nepřezijí, bude to znamenat obrovskou škodu pro celé slovanství (...) Každý z nás musí udělat vše pro to, aby Rusko bylo silné, pak bude Německo a Rakousko slabší - řekl Masaryk.⁴³

Na podzim roku 1917 francouzská diplomatická mise v Petrohradě požádala Masaryka o posílení rumunské fronty československými jednotkami. Masaryk 3. října opustil Petrohrad a přes Kijev přijel 7. října do Jass na jednání s rumunskou vládou a se zástupci všech spojeneckých států. Z řady důvodů dospěl Masaryk k názoru, že československá armáda na rumunskou frontu jít nemůže. Nebylo zabezpečené zásobování pro 50. tisícovou armádu a nebylo jisté, že demoralizovaná ruská armáda udrží Rumunsko proti nepříteli.⁴⁴

Na zpáteční cestě z Rumunska si Masaryk přečetl v novinách instrukce, které dostal bývalý ministr práce Matvej Ivanovič Skobelev od vicekancléře Rady dělníků a vojáků. Skobelev byl zvolen v listopadu 1917 delegátem spojenecké konference v Paříži. Instrukce byly psány v pacifistickém duchu a vyzývaly země Trojdohody k smírnému zakončení války bez dalších finančních ztrát pro všechny válčící strany. Tomáš G. Masaryk na instrukce reagoval článkem do metropolitních novin „Jedinstvo“. V článku vyjádřil velmi rozhodně nesouhlas s ukončením války za podmínek, uvedených v instrukci. Poukazuje na to, že instrukce odporuje principu sebeurčení národů i demokratickým principům a tedy odporuje zájmům celé řady národů, nejen Čechoslováků, ale i ostatních, nejen slovanských národů. Vyjadřuje rozhořčení nad tím, že instrukce počítá se zachováním Rakousko-Uherska, které udržuje v podobě řady národů a je spolu s Německem zodpovědné za tuto válku. Varuje před nebezpečím německého imperialismu, bez jehož zničení nemůže být dosaženo trvalého míru.⁴⁵

Článek vyšel v novinách „Jedinstvo“ 19. října a 21. října byl publikován v novinách Čechoslovák. Vyvolal řadu ohlasů. Redaktor novin Georgij Valentinovič Plechanov na něj reagoval svým článkem s názvem „Telegram profesora Masaryka“. Plechanov se domnívá,

⁴³ Papoušek 1922: 115-116

⁴⁴ Preclík 2019: 191-205

⁴⁵ Masaryk, T. G. (1917). Reakce na instrukce. *Jedinstvo* 3. 3-4

že Masaryk marně komunikuje s autory instrukce, kteří nechtějí slyšet o sebeurčení národů při uplatňování centrální moci, ale vyjadřuje přesvědčení, že „...jeho telegram, v němž tak jiskřivě a tak přesvědčivě obhajuje svoji věc nezůstane bez vlivu na ruské veřejné mínění.“⁴⁶

Také od ČSNR dostala redakce text s reakcí na článek Rady dělníků a vojáků. Z článku ČSNR je patrné zklamání z toho, že v instrukci pro M. I. Skobleva není ani zmínka o sebeurčení národů habsburské monarchie, jejíž dualistický řád je vytvořen na základě nadvlády jedněch národů nad druhými, což svědčí o souhlasu s tímto systémem národního a třídního útisku. Autoři článku dokládají politické úsilí československého lidu o přebudování monarchie v unii svobodných rovnoprávných národů a vytvoření samostatného československého státu. Citují prohlášení Českého svazu poslanců v rakouském parlamentu z května 1917: „...svobodný rozvoj jednotlivých národů je možný pouze zásadním přebudováním monarchie v unii svobodných a rovnoprávných národních států, zástupci československého lidu požadují jménem svého lidu sjednocení všech větví československého národa do jednoho demokratického státu.“

Ještě rozhodnější stanovisko zaujímaly strany, sdružené v „Klubu státního práva a pokroku“, což byli lidoví socialisté v čele s Václavem Klofáčem, mladočeši vedení Karlem Kramářem, progresisti v čele s Tomášem Garriguem Masarykem a Rada českých spisovatelů s předsedou Aloisem Jiráskem. Ve svém programu měli ustanovení, že nestačí změna rakouské ústavy, že československý stát potřebuje vlastní ústavu, se všemi atributy samostatného právního státu.

Zástupci československé sociálně-demokratické strany na sjezdu konaném 28.-29. září 1917 v Praze se usnesli v podobném duchu: „... nepovažují národní autonomii, prosincovou ústavu a dualistické zřízení rakouské monarchie za přijatelný základ pro řešení české otázky, konečné cíle jsou dosažitelné jen za pomoci kompletní rekonstrukce Rakousko-Uherska“.

Nakonec ČSNR vyjadřuje přesvědčení a naději, že ruská demokracie otevřeně podpoří usilování československého lidu o svobodu: „Právem očekáváme, že ruská demokracie ocení naše touhy po svobodě, že nezklame radostné pocity a naděje československého lidu, vyvolané

⁴⁶ Plechanov, G. (1917): Telegram profesora Masaryka. *Jedinstvo* 4. 3

osvobozujícím závanem ruské revoluce a vírou ve spravedlnost a velký státnický duch ruského národa.

Jsme přesvědčeni, že ruská demokracie, stejně jako československá demokracie, poctivě chtějí bojovat za lepší budoucnost lidstva, za svobodu rovnoprávných národů, za právní přestavbu mezinárodních vztahů, za trvalý mír, a proto doufáme, že ruská demokracie otevřeně projeví svojí podporu usilování československého lidu o svobodu.“⁴⁷

Instrukci Rady dělníků a vojáků odsoudili: Svaz 17. října, více známý pod názvem oktabristi, progresisté, kadeti, pravicoví eseři a generál Michail Vasilevič Alexejev. Alexejev byl dobrým známým Masaryka a spolupracovali, když byl generál ještě vrchním velitelem ruské armády. Reakce tehdejšího ministra zahraničí M. I. Tereščenka byla hodně emocionální. Říkal, že lidé, kteří navrhli ideu míru, faktickou kapitulaci Ruska a přiznání neschopnosti bojovat, jsou zrádci vlasti a patří do vězení. Pro Tereščenka bylo důležité dovést válku do vítězného konce. Chtěl prosadit tuto ideu jako národní heslo v době války.⁴⁸

⁴⁷ Československa národní rada (1917): Zpráva. *Jedinstvo* 5. 3

⁴⁸ Kolonsky 2018: 151-179

5. Vzpouřa bolševiků

V květnu 1917 Masaryk často cestoval na Ukrajinu, do Moskvy, do Běloruska, všude tam, kde byli českoslovenští vojáci. Byl sociálně a politicky velmi aktivní. V Kijevě, na sjezdu zástupců českého vojska, zajatců a Čechů trvale žijících v Rusku, byl Masaryk ustanoven jediným reprezentantem československého národa. Stýkal se s vládními představiteli, s vůdci politických stran a také s představiteli spojeneckých vlád. Podle svědků, jeho projevy nikdy nebyly moc bouřlivé, ale spíš inspirační. Masaryk byl také skvělý novinář, jeho články vždycky podněcovaly k diskuzím a byly publikovány jak v ruských novinách a časopisech, tak i v českých.⁴⁹

V Petrohradě Masaryk používal jako komunikační zdroj krajanské noviny „Čechoslovák“. Noviny byly pod vedením ČSNR a staly se aktivním zdrojem propagandy Masarykovy politiky v Rusku. Redaktorem novin byl Vladimír Švihovský, aktivní spolupracovník Masarykův, dlouho žijící v Rusku. V novinách také publikovali své články profesionální žurnalisté Ivan Markovič a Bohdan Pavlů. Pavlů byl později více známý jako diplomat a velvyslanec. Byl velvyslancem v Rusku v letech 1935 až 1937. V Petrohradě se také věnoval psaní nové knihy s názvem „Nová Evropa: stanovisko slovanské“. V Rusku tato kniha nebyla vydána, ale v Evropě byla dosti známá.

29. května 1917 pronesl Masaryk v Petrohradě půlnoční projev na shromáždění všeruského spolku aviatiků. Rusky promluvil o ohrožení Německem a vysvětlil, jaké jsou cíle spojenců. Jeho projev byl nadšeně přijat.

Zanedlouho po Masarykově příjezdu do Petrohradu, vypukla v ruské metropoli vojenská vzpoura, která byla předznamením nové etapy ruské revoluce. Tato vzpoura byla v té době také vnímána jako příklad boje národa za vlast i pro boj československého národa za vlastní nezávislý stát.

⁴⁹ Firsov 2012: 365-371

Tomáš Garrigue Masaryk bydlel v Petrohradě v samém centru města na Velké Mořské ulici, proto když 25. října 1917 vzpoura začala, nacházel se v epicentru dění a viděl všechno na vlastní oči. Často slyšel střelbu ze samopalu. Viděl, jak povstalci zaútočili na administrativní budovy na druhé straně ulice.

Pro bolševiky bylo důležité mít pod kontrolou strategické stavby a objekty infrastruktury, obsazení důležitých bodů města hodně zvyšovalo jejich šance na vítězství. Dobývání budov či jiných míst bylo často hodně krvavé. Když Masaryk chodil po Něvskému prospektu a Naděždinské ulici, na které se nacházel úřad Svazu Československých komunit v Rusku, potkával hodně vojáků, mnozí z nich byli před válkou venkované a zemědělci. I přesto, že tito vojáci nebyli dostatečně vycvičeni a neměli pořádné zbraně a náboje, setrvávání v Petrohradě nebylo bezpečné.⁵⁰

Masaryk v té době měl hodně starostí a proto na hrozící nebezpečí nemyslel. Přátelé ho přesvědčovali o nebezpečí ve městě a trvali na tom, aby přesídlil do Moskvy. Masaryk to dlouho zvažoval. Nemohl se rozhodnout, jestli má opustit Petrohrad hned, nebo ještě počkat. Brzký odjezd narušoval jeho plány. Ale situace se zhoršovala každou hodinu. Proto se konečně rozhodl 27. října odjet do Moskvy, ale před tím chtěl ještě něco důležitého udělat. Napsal prohlášení pro všechny obyvatele Ruska. Toto prohlášení vyšlo tiskem a bylo rozšířeno nejenom mezi všechny ruské vojenské jednotky, ale také bylo distribuováno mezi vojáky československých pluků. V dokumentu TGM napsal svým jménem a jménem ČSNR, že chápe touhu ruského národa po novém, samostatném státu a snahu o vybudování demokracie. Masaryk napsal, že ČSNR a on sám jsou moc vděční za pomoc československé armádě a válečným zajatcům. Ale také zdůraznil, že má odpovědnost za svůj národ, a že československá armáda, jako armáda cizího státu, nemůže být vtahována do vnitřních konfliktů hostitelského státu. Proto českoslovenští vojáci musí nutně dodržovat neutralitu. Tímto prohlášením chtěl snížit potenciální možnost spekulace, že by se vedení československé armády mohlo připojit na některou stranu konfliktu. Dokumentem chtěl objasnit situaci nejenom ruským politikům, ale i vedení československé armády v případě, že by některý z generálů politicky sympatizoval s některou stranou konfliktu.⁵¹

⁵⁰ Kolonsky 2018:193-211

⁵¹ Masaryk 2005: 247-249

V Moskvě však v té době nebylo bezpečněji než v Petrohradě. Politická opozice vůči převratu, vedená esery se postavila proti bolševikům. Moc byla v Moskvě rozdělena mezi městskou radu, kterou ovládali eseři, vedení starostou města Vadimem Viktorovičem Rudněvem, dělnický sovět ovládaný bolševiky, vojenský sovět ve kterém převládali eseři, ale sílil i vliv bolševiků a zastupitelstva jednotlivých čtvrtí s převahou bolševiků. Většinu ozbrojených sil, bojujících proti bolševikům, tvořili kadeti z vojenských akademií. Politické výbory se nemohly mezi sebou dohodnout, která strana a který výbor budou v čele vlády. Když 27. října generál Alexandr Fjodorovič Kerenský a jeho spolupracovník generálmajor Petr Nikolajevič Krasnov vytáhli s armádou o sedmi stech mužích do Petrohradu, začala v podstatě občanská válka. Moskevské výbory už se nedomlouvaly jenom slovy, začaly mezi sebou bojovat. V průběhu bojů zemřelo v Moskvě několik stovek lidí, z nichž 240 bylo pohřbeno od 10. do 17. listopadu na Rudém náměstí do dvou hromadných hrobů. Tím byla založena nekropole u Kremelské zdi.⁵²

Po příjezdu do Moskvy uslyšel Masaryk střelbu hned jak vystoupil z vlaku. Z nádraží se odebral do hotelu Metropol, ve kterém měl rezervovaný pokoj. Šel pěšky, protože jeho spolupracovníkům se nepodařilo sehnat auto. Hotel se nacházel v centru města, ve Tverské ulici. Z Kurského nádraží to nebylo daleko, takže cesta nebyla fyzicky náročná. To se ovšem nedalo říci o bezpečnosti takové procházky. Na cestě zastavila Masaryka vojenská hlídka, zkontrolovala jeho doklady a teprve potom mohl jít dál. Když se blížil k hotelu, uslyšel střelbu. Masaryk se rozběhl, ale skončil před zavřenými dveřmi. Nakonec ho vystrašený vrátný do hotelu vpustil. Metropol se na několik dní stal pro Masaryka nejen útočištěm, ale i vězením. Od příjezdu do Moskvy nemohl vycházet ven, protože Metropol byl pod palbou bolševiků. Situace byla velmi nebezpečná. Centrum města měly pod kontrolou zbytky loajální carské armády. Kadetům se podařilo obsadit strategicky důležité ulice a objekty města. Takové, jako ulice Arbat, Tverská, Povarská a další. Vojáci stavěli barikády a zákopy. Bolševici ostřelovali z děl budovy, které měla pod kontrolou „bílá“ armáda. Vrcholem bylo, když bolševici umístili na vrchol Šviveho chlumu děla, která mířila přímo na Kreml.⁵³

⁵² Kolonsky 2018: 143-158

⁵³ Masaryk, T. G. (1917):Moskevské dojmy. *Jedinstvo* 8. 1

Hotel Metropol byl pro „bílou“ armádu strategicky důležitým místem, protože byl dvacet minut pěšky od Kremlu. Nacházel se v epicentru událostí a sídlila v něm kadetská jednotka.

Bolševici to zjistili, proto budovu ostřelovali. Když kadeti nečekaně z hotelu odešli, aby se připojili k obráncům Kremlu, situace se příliš nezlepšila. Masaryk nadále nemohl z hotelu vyjít, protože revoluční vláda chtěla zkontrolovat doklady všech obyvatel hotelu. Bolševici hledali odpůrce revoluce a vedení liberálních stran. Masarykova identita jim byla hodně podezřelá. Nevěřili, že by takový člověk dobrovolně zůstal v ostřelovaném hotelu. Necháпали důvod Masarykova pobytu v Moskvě, i ten jim byl podezřelý. Domnívali se, že Masaryk by mohl být německý špion. Tehdy skoro každý cizinec na území Ruska byl podezřelý ze spolupráce s Německem. Mohlo to špatně dopadnout, kdyby v kontrolní skupině nebyl lotyšský socialista, který Masaryka poznal a četl jeho díla. Vysvětlil ostatním, že Tomáš Garrigue Masaryk ve své zemi také bojuje za práva národa a snaží se vyřešit sociální otázky. Masaryk byl zachráněn.

Svoje zážitky z posledních několika dnů popsal Masaryk v článku s názvem „Moskevské dojmy“, který byl publikován 15. listopadu v časopisu „Jedinstvo“.

„Moskevské dojmy

Vážený Georgiji Valentinoviči!

Přijel jsem do Moskvy z Petrohradu 28. října v sobotu ráno a dostal jsem se přímo z Kurského nádraží na Divadelní náměstí, které se právě začalo ostřelovat z obou stran. Naštěstí (ted' už to mohu říci) se mi podařilo dostat se do hotelu Metropol, který se brzy stal centrem ofenzivy bolševiků. Kadeti se ubytovali v hotelu, který - jako solidní stavba - byl dobrou pevností. Bolševici obsadili protilehlé budovy, hlavně Nellobikovo divadlo. Převzetí hotelu Metropol by bolševikům umožnilo pohodlnější přístup k Dumě, což bylo důvodem toho, že byl tak silně obléhán. Kadeti ho opustili až v noci na 2. listopadu. Zažil jsem celé obléhání hotelu se všemi ostatními hosty a jeden a půl dne jsem byl v moci bolševiků, vojáků a Rudé armády...“

Masaryk sledoval chování bolševiků při obsazování hotelu. Kadeti už v něm nebyli, pobývalo v něm asi 600 lidí, civilistů, mužů, žen a děti, kteří ničemu nebránili a chtěli z hotelu odejít. Bolševici jednali zmateně, neorganizovaně, obléhali hotel několik dní, aniž věděli co s ním, bez jakéhokoliv plánu. Masaryk pochyboval o jejich schopnostech vést tak obrovský stát, jakým je Rusko: „*V Metropolu bylo 600 lidí - v Rusku 170 milionů - je podle bolševiků splnitelným úkolem řídit tuto masu?*“, píše Masaryk.

Ale hlavně vyjadřuje přesvědčení o zbytečnosti bolševického povstání, ke kterému došlo v době, kdy už byl svržen carismus a bylo spíše na místě začít pracovat na budování demokratického státu.

„...Otázkou je, zda bylo povstání bolševiků skutečně nutné. Mezi námi demokraty nemůže být a není sporu o přípustnosti revoluce. Ale tvrdím: jakmile Rusko bylo osvobozeno od absolutismu, jakmile byla vyhlášena republika – jakmile byl ustaven parlament a ústavní svobody, povstání již postrádá morální a politické ospravedlnění, i za předpokladu, že prozatímní vláda je slabá...

...Ne soudruzi, Rusko potřebuje revoluci hlav a srdcí.

*Váš T. G. Masaryk*⁵⁴

Článek byl adresován přímo Georgii Plechanovovi, redaktorovi časopisu. Georgij Valentinovič Plechanov byl velice známou postavou ruského a mezinárodního socialistického hnutí. Přestože pocházel ze šlechtické rodiny, zastával celý život levicové názory. Mnoho let žil v exilu ve Švýcarsku, do Ruska se vrátil v roce 1917 a postavil se na stranu menševiků. Protože nesouhlasil s Leninovými názory, byl prohlášen za nepřítele lidu a byl nucen Rusko znovu opustit. Tentokrát našel exil ve Finsku, kde také 30. května 1918 zemřel. I přes Plechanovovi názory mohly v Rusku vycházet jeho články o sociologii, filozofii a dějinách Ruska. Byl propagátorem marxismu. Lenin až po Plechanovově smrti psal ve svých člancích, že každý člověk by si měl přečíst Plechanovova filosofická díla o marxismu, protože to jsou nejlepší díla z veškeré mezinárodní literatury o marxismu. Plechanov s Masarykem debatovali

⁵⁴ Masaryk, T. G. (1917):Moskevské dojmy. Jedinstvo 8. 1

o filozofii, o Masarykově kritice marxismu, o situaci ve světě. Jejich názory si byly dosti blízké, proto se Masaryk, jako hlava ČSNR obrátil právě na něj. Plechanov a Masaryk měli stejný negativní názor na dočasné zakončení války na rusko-německé frontě. To mohlo nastat po zveřejnění Dekretu o míru. Dekret o míru byl prvním dokumentem, který přijala nová sovětská vláda 26. října 1917 po svržení prozatímní vlády. V dekretu bylo psáno, že všechny válčící strany mají okamžitě ukončit válku. Všechny strany mají také okamžitě začít domlouvat mezi sebou poválečný mír bez anexí a kontribuce. Dekret byl publikován v časopisu „Izvestia“ a pak několikrát vyhlášen v rozhlase. Válčící strany tento dekret nezaujal. Plechanov byl přesvědčen, že válka má mít svůj logický konec.⁵⁵

Po revoluci byly v Rusku provedeny násilné změny sociálních vrstev a do čela státu měl být postaven proletariát. Pro Plechanova a Masaryka byly takové změny sociálních vrstev předčasné. Plechanov byl přesvědčen, že proletariátu je v zemi ve skutečnosti málo a není ještě připraven vést stát. Pro obyčejné lidi bylo takové posláním neúnosné. Georgij Plechanov říkal, že ruští dělníci a rolníci ještě nejsou schopni převzít politickou moc ku prospěchu státu. Byl přesvědčen, že dát dělníkům takovou politickou moc rychle a bez náležité přípravy je nebezpečné. Není to správná cesta ani pro národ, ani pro stát.⁵⁶

Masaryk byl zastáncem teorie „etického socialismu“, to je socialismu s morálními idejemi pro budování nového a lepšího státu. To co bolševici prováděli v Rusku se Masarykovi vůbec nelíbilo, bolševickou revoluci považoval za primitivní politickou akci. „Evoluce, reformace“, to bylo Masarykovo politické krédo. Bez reformy v hlavách lidstva nebude žádná reforma státu. Demokracie neznamena pro Masaryka chaos.⁵⁷

Svůj názor na diktaturu bolševiků v Rusku později vyjádřil ve své knize: *„Bolševici užívali své dlouholeté, jak ji zvali, »podpolné« taktiky; nebyli připravení pro pozitivní revoluci administrační, nýbrž stačili jen na revoluci negativní. Negativní v tom smyslu, že ve své jednostrannosti, úzkoprsosti a nekulturnosti mnohé docela zbytečně ničili. Zejména jim vytýkám, že docela po carsku hýřili v ničení životů. Stupeň barbarství se jeví všude v tom, v*

⁵⁵ Zaslavsky 1923: 43-79

⁵⁶ Tamtéž: 91-112

⁵⁷ Masaryk 1990: 68-87

jaké míře lidé dovedou hospodařit svým a svých bližních životem. Bolševické vybíjení inteligence má varovný příklad v římském Severovi a vybíjení starých římských rodin, zejména senátorských; dosáhl tím barbarisace státu a správy, ale zároveň uspíšil úpadek říše.

*Ostatně historik najde příklady bližší v Rusku, v Ivanovi Hrozném.*⁵⁸

Vítězství bolševiků vyvolalo zmatek a zhoršilo politické rozložení v řadách československých legionářů. Československá armáda se na konci roku 1917 nacházela na jihozápadní frontě, na území Volyňské a Poltavské gubernie. Po říjnové revoluci se vedení československé armády ocitlo ve složité situaci. Do ještě větších problémů se vedení armády dostalo, když bolševici zahájily mírové rozhovory s válčícími mocnostmi. Někteří vojáci a nižší důstojníci, kteří vstoupili do armády dobrovolně, měli v Rusku rodiny a chtěly na základě Dekretu konečně ukončit svou účast ve válce. Armáda na jedné straně potvrdila svoje nevměšování do vnitřních politických záležitostí Ruska, neboť při jejím formování bylo stanoveno, že nebude spolupracovat s žádnou ruskou politickou stranou. Na druhé straně někteří armádní generálové chtěli po říjnové revoluci podporovat všechno, co povede k pokračování války proti habsburské monarchii.⁵⁹

Na Ukrajině byla složitá situace. Počátkem prosince převzala moc Ukrajinská centrální rada, která měla silně protibolševickou náladu. Rada chtěla dosáhnout nezávislosti Ukrajiny na Rusku a vyhlásila vytvoření Ukrajinské lidové republiky. Bolševici ji neuznali za legitimní, využili vystoupení dělníků v ukrajinských městech a za pomoci armády Ukrajinskou centrální radu svrhli. Sověti utvořili novou Radu, v níž většinu poslanců tvořili bolševici vyslaní z Petrohradu.⁶⁰

Aby uklidnil armádu a potvrdil nezměněné cíle ČSNR, zamířil Masaryk na začátku listopadu z Moskvy do Kyjeva. Ruskou pobočku ČSNR přesunul z Petrohradu do Kyjeva už před odjezdem do Moskvy. Na Ukrajině se Masaryk hodně setkával a mluvil s „bratry-bojovníky“, kteří zůstali na frontě. Snažil se je uklidnit, aby nepodléhali panice. Vysvětloval situaci, doufal, že svými proslovy podpoří jejich morálku a připraví pokračování jejich boje proti habsburské monarchii.

⁵⁸ Masaryk 2005: 212

⁵⁹ Beneš 1926: 87-125

⁶⁰ Astašov 2014: 219-256

I přes neutěšenou situaci svolal Masaryk v Kyjevě plenární zasedání ruské pobočky ČSNR, které trvalo do 7. prosince. Na něm analyzoval vojenskou situaci v Rusku. Zdůraznil, že osobně čte všechny zprávy, týkající se československé armády a snaží se kontrolovat situaci.

Mluvil o tom, že ještě není jasné, co bude dělat a jak bude postupovat nová bolševická vláda v Petrohradě a jakou politiku budou mít bolševici ohledně československé armády. Na začátku revoluce ČSNR odmítla spolupráci s bolševiky. Masaryk prohlásil, že armáda musí být připravena na jakoukoliv situaci, pokud by se bolševická vláda rozhodla rezignovat a válka s Německem pokračovala, českoslovenští legionáři by nadále bojovali bok po boku s ruskými vojáky. Masaryk byl přesvědčen, že je třeba vyčkat. Za nejdůležitější považoval dodržování pravidla nevměšování do ruské vnitřní politiky. Nucené dobré vztahy ČSNR s Ukrajinskou centrální radou, která po pádu Prozatímní vlády poskytla finanční podporu československé armádě byly problematické, protože Centrální rada chtěla podepsat dohodu o spolupráci s Německem.⁶¹

Když na frontu dorazily zprávy o tom, že Prozatímní vláda prohrála a k moci se dostali bolševici, vedení československé armády vyjednálo dohodu s vedením Kyjevského vojenského okruhu a Jihozápadní fronty o dalším působení československých jednotek. V průběhu podepsání dohody bylo domluveno, že dvě divize budou přesunuty do Kyjeva na podporu Prozatímní vlády. Podle slibu Prozatímní vlády měly jenom dodržovat veřejný pořádek v Kyjevě, zabezpečit místnímu obyvatelstvu v revoluční době klid a ochranu před plněním, loupením a drancováním.

Avšak na konci října, za podpory velitele československých divizí generála A. V. Mamontova, byl 1. Slovanský pluk vtažen do vnitřního konfliktu hostitelské země, téměř bez odporu potlačil bolševické nepokoje a obsadil Kyjev. To bylo porušení Masarykovy instrukce „nevměšovat se do vnitřních ruských sporů“. Proto byl 5. prosince 1917 v novém listu ČSNR „Československý deník“ publikován článek s názvem „Československá vojska a kyjevské události“. ČSNR chtěla vysvětlit situaci veřejnosti. Nechtěla, aby pokračovaly různé spekulace ohledně působení československých vojáků na území Ruska. Masaryk se kvůli tomu ocitl ve složité situaci. Hodně ruských přátel z různých politických stran ho žádalo o

⁶¹ Kolonsky 2018: 198-205

pomoc. Například Pavel Miljukov prosil o posilu pro Dobrovolnickou armádu na Donu.⁶²

„Československá vojska a Kyjevské události.

V některých ruských novinách se objevily naprosto neuvěřitelné informace o vystoupení československých vojáků během kyjevských událostí. Říká se, že Čechoslováci se zapojili do krvavé bitvy, v níž bylo 4000 mrtvých a raněných. Kyjevská veřejnost ví, že to není pravda. Kategoricky deklarujeme, že československým jednotkám byl již 27. října zaslán rozkaz Československé národní rady, aby se v žádném případě neúčastnily politických mezinárodních konfliktů. Je pravda, že jedna část československého vojska byla poslána do Kyjeva, ale jak se ukázalo, na základě zásahu neoprávněných lidí. Československá armáda byla stažena z Kyjeva na naléhání zmocněnce ČSNR.“⁶³

Další tři měsíce se Masaryk intenzivně věnoval diplomatické práci. Jednal s francouzskou vládou o vytvoření „cizí spojenecké armády, která se nachází na území Ruska“. Masaryk jednal i s tehdejšími francouzskými prezidenty Raymondem Poincarem o začlenění československé armády do francouzské armády.

19. prosince 1917 francouzská vláda vydala dekret o organizaci autonomní československé armády ve Francii. Československá armáda v Rusku se stala formálně podřízena francouzskému velení a měla být přesunuta do Francie.

V lednu 1918 se Masaryk sešel s vojáky, informoval je o jednání s francouzským prezidentem a seznámil je s výsledky jednání: československá armáda se stane součástí francouzské armády a bude organizována podle francouzského vzoru.

V prosinci začalo v Brestu Litevském vyjednávání čtyř ústředních mocností (Německa, Rakousko-Uherska, Bulharska a Turecka) s Ruskem, od 1.ledna se ho účastnili i zástupci Ukrajinské lidové republiky. Když Ukrajina vyhlásila 22.ledna nezávislost, uzavřely s ní mocnosti 27.ledna separátní mírovou smlouvu. Jmenované čtyři státy si uvědomovaly, že Ukrajina je slabý spojenec, ale zejména Německo a Rakousko-Uhersko potřebovaly na východní frontě klid a počítaly, že na základě mírové smlouvy jim Ukrajina poskytne pomoc

⁶²Astašov 2014: 274-298

⁶³ Československá národní rada (1917): Československá vojska a kyjevské události. *Československý deník* 10. 1

pomoc pro civilní obyvatelstvo. Mělo jít například o milion tun obilí, 50 tisíc tun masa a další potraviny, které měla Ukrajina dodat svým spojencům do 31. července 1918. Halič, kraj, který se dnes rozkládá na území jihovýchodního Polska a západní Ukrajiny, byla do roku 1918 jednou z korunních zemí Rakousko-Uherské monarchie. Na základě mírové smlouvy měl být z části Haliče na východě území, kolem Lvova, vytvořen samostatný stát, Západoukrajinská lidová republika. Hranice mezi Ukrajinskou lidovou republikou a Rakousko-Uherskem měly zůstat podle smlouvy stejné jako před válkou.⁶⁴

Armáda, věrná Ukrajinské centrální radě, utrpěla porážku, proto potřebovala pomoc spojenců. Poslanci Centrální rady se 31. ledna v Brestu, po tajné dohodě ukrajinských eserů z Rady ministrů, obrátili na Německo a Rakousko-Uhersko s žádostí o pomoc. Armáda potřebovala posilu proti sovětským vojskům. Smlouva se stala logickým pokračováním dohody, která byla podepsána o několik dní dříve. Vojenská smlouva mezi Ukrajinskou lidovou republikou a spojenci, se stala základem pro vstup spojeneckých vojsk na území Ukrajiny.⁶⁵

Kvůli vývoji situace na Ukrajině měl Masaryk etický problém. Podle dřívějších dohod měla československá armáda bojovat na straně Rusů a za současné situace měla stát proti nim. Vedení ruské pobočky ČSNR prohlásilo, že vojáci československé armády nemohou střílet z morálních důvodů do bratrů Slovanů. Proto se rozhodlo o odvolání československé armády z fronty.

V březnu 1918 vedli bolševici s Německem jednání o uzavření míru a v Brestu Litevském podepsali separátní mírovou smlouvu (Brestlitevský mír), který znamenal konec zapojení Ruska do války na straně Dohody. Československé legie tedy neměly kde bojovat. V Rusku se také postupně rozpoutala občanská válka. Masaryk prosazoval politickou neutralitu legií ve vnitřních záležitostech Ruska a odchod legií z Ruska do Francie. Dohodl se s bolševickou vládou o přesunu československé armády do Francie, kde měla na západní frontě pokračovat v boji proti Němcům. V té době se Sovětská vláda chystala na přesídlení z Petrohradu do Moskvy. Proto Masaryk na konci února přijel do Moskvy, aby jednal s centrálními orgány o možných cestách odchodu československé armády s území. Diskutovalo se o trasách

⁶⁴ Kolonsky 2018: 234-285

⁶⁵ Zolotorev 1922: 89-117

evakuace přes Kavkaz, Střední Asii, přes Archangelsk a Murmansk, nakonec byl přijat plán přechodu armády přes Sibiř do Vladivostoku, odkud měli vojáci na lodích odplout do Francie. Přesun začal počátkem března pod velením československých důstojníků, často i nižších hodností, protože většina ruských důstojníků nechtěla opustit své rodiny.⁶⁶

Vrchní velitel Rudé armády na Ukrajině Vladimir Alexandrovič Antonov-Ovsejenko zařídil doklady pro odchod československé armády do Francie a předal je místopředsedovi ČSNR Prokopu Maxovi. Vrchní velitel prohlásil, že bratři z československé armády statečně bojovali celou dobu bok po boku s ruskou armádou. Také zdůraznil, že armáda při odchodu dostala od něj zbraně, včetně dělostřelectva. Bolševická vláda odsun sabotovala, snažila se získat československé vojáky do Rudé armády.

Při odchodu z Ukrajiny se dostávali českoslovenští vojáci do střetů s německými jednotkami. K urputnému boji došlo u Bachmače, důležitého železničního uzlu, odkud se měl sbor přesunout po železnici na východ, přes celé Rusko, až do Vladivostoku na Dálném východě. Po odhodlaných bojích proti několikanásobné přesile se československým legionářům podařilo Bachmač ubránit a v 27 vlakových soupravách o 750 vozech provést stažení československých legionářů z Ukrajiny na východ.

V březnu 1918 vydal Vladimir Alexandrovič Antonov-Ovsejenko „dekret vděčnosti za Bachmač“, oceňující boj Masarykových československých legionářů při jejich odchodu z Ukrajiny.⁶⁷

⁶⁶ Firsov 2012: 397-405

⁶⁷ Valiachmetov 2013: 9-13

6. Masaryk v Americe

Válka se už pomalu blížila ke konci a evropští spojenci častěji a častěji vyslovovali myšlenky o vytvoření Rakousko-Uherské federace či konfederace. Pro Masaryka a pro Čechy a Slováky by to znamenalo konec všech snah o vytvoření vlastního samostatného státu. Proto vedení ČSNR rozhodlo, že Masaryk musí jet do Spojených států amerických a promluvit o tom s prezidentem Woodrowem Wilsonem. Amerika v té době byla nejmocnějším státem a měla velký politický vliv. Vedení ČSNR doufalo, že jednání Masaryka a Wilsona přiměje evropské spojence vzdát se myšlenek na Rakousko-Uherskou federaci.⁶⁸

Masaryk věděl, že musí jet do Ameriky, ale měl obavy o svoje nejoblíbenější „dítě“, československou armádu, kterou považoval za základ armády budoucího československého státu. Byl zvyklý vždy a všude cestovat s armádou a kontrolovat situaci. Teď měl obavu, že vedení nebude schopné udělat všechno pro bezpečný příjezd legionářů do Francie a pak domů.

Proto zvažoval, jestli je opravdu nutné jet do Ameriky. Obával se, že taková obtížná cesta může být zbytečná a proto se radil se svými společníky a s dalšími politiky různých zemí ohledně možnosti jednání s Wilsonem. Jeho spolupracovníci ho však přesvědčili, že setkání nejenom s americkým prezidentem a také s americkými občany může mít velký význam pro Evropu. Pobyt v Americe mohl být užitečnější, než pobyt v Rusku. ČSNR také plánovala setkání Masaryka s Čechy a Slováky dlouhodobě žijícími v Americe.⁶⁹

Hledalo se řešení, pro bezpečný odjezd Masaryka z území Ruska, bylo nebezpečné cestovat samostatně, válka pokračovala. Když spolupracovníci Masaryka zjistili, že 7. března anglická misie Červeného kříže pojedou do Vladivostoku bylo rozhodnuto, že Masaryk pojedou s misí.

Před odjezdem z Moskvy měl TGM ještě hodně práce. Setkal se s aktivisty moskevské pobočky ČSNR a mluvil o tom, v jakém stavu je teď padesátitisícová československá armáda. Chtěl, aby vedení mělo maximální informace o problémech v armádě.

⁶⁸ Galandauer 1988: 23-25

⁶⁹ Tamtéž: 29-30

Také hovořil o tom, že jednal s ministrem zahraničí Centrální rady A. J. Šulginem a nesouhlasil s tím, že se Rada snaží získat samostatnost pro Ukrajinu. Masaryk se domníval, že oslabené Rusko může pomoci Rakousko - Uhersku znovu získat obrovskou sílu a tím zničit výsledky dosavadního boje.

Nejdůležitější akcí Masaryka v Moskvě před jeho odjezdem do Ameriky bylo zajištění bezpečné cesty armády do Vladivostoku. Jednáním s bolševickou vládou o evakuaci československých legií byl pověřen Masarykův spolupracovník a důvěrník Jiří Klecanda. Tento syn pražského spisovatele, který studoval byzantologii a působil jako knihovník carské akademie věd v Petrohradě, byl funkcionářem českých krajanských spolků. Za první světové války patřil k prvním organizátorům zahraničního odboje v Rusku, zejména jako tajemník Svazu českých spolků na Rusi, od roku 1917 jako první tajemník odbočky Čs. národní rady v Rusku a zároveň její zplnomocněnec při jednání s bolševickou vládou. Díky jednání Jiřího Klecandy obdržely orgány sovětské vlády ve městech na cestě armády do Vladivostoku 26. března 1918 telegram podepsaný lidovým komisařem pro záležitosti národnostní Josefem Stalinem. V telegramu stálo, že Rada lidových komisařů SSSR (Sovnarkom) souhlasí s evakuací československé armády po sibiřské magistrále a považuje ji za možnou a zcela přijatelnou. Když odjížděl Masaryk do Spojených států, byl přesvědčen, že budoucnost československé armády v Rusku je vyřešena: armáda se co možná nejrychleji stáhne z Ruska a dorazí na západní frontu. Se sovětskou vládou se dohodl na podmínkách transportu jednotek a na jejich nevměšování do vnitřních záležitostí Ruska.⁷⁰

Dne 9. března 1918 odjížděl Masaryk s anglickou misí z Moskvy přes Sibiř do Japonska. Na žádost amerického velvyslance vypracoval v Japonsku pro presidenta Woodrowa Wilsona memorandum o Rusku. Vyslovoval se v něm proti intervenci a doporučoval navázání hospodářských styků se sovětskou vládou. Masaryk byl přesvědčen, že se bolševici udrží déle u moci, než předpokládají jejich odpůrci a byl toho názoru, že „budou-li spojenci s bolševiky v dobrém poměru, budou moci mít na ně vliv“. Věřil, že pouze silné Rusko může zabránit tomu, aby malé evropské národy byly podrobeny Německem a Rakouskem.⁷¹

⁷⁰ Růžičkova R. (2014): *Klecanda Jiří*. Dostupné z: < <http://www.karelvatko.cz/zivotopisy-legionaru/ruske-legie-/klecanda-jiri> >. Cit. 12.12.2020

⁷¹ Firsov 2012: 432-439

Přestože postoj Spojených států byl k národně osvobozenecým hnutím v Rakousku-Uhersku pozitivní, prezident Wilson kvůli Masarykově vztahu k bolševickému režimu s jeho přijetím váhal.

Avšak situace v Rusku se vyvíjela jinak, než Masaryk předpokládal. Bolševická vláda odsun sabotovala, protože se snažila získat sbor do Rudé armády. Bolševici neustále porušovali dohody uzavřené mezi Národní radou v Moskvě, která zastupovala zájmy legií a sovětskou vládou. Nepouštěli vlaky dál, neplnili sliby a svými požadavky na odevzdávání zbraní ohrožovali zajištění bezpečnosti vlaků, odmítali dodávat legionářům nakoupené potraviny. Kromě toho přispívaly k nespokojenosti vojáků zvýšené aktivity ozbrojených Němců a Maďarů v blízkosti legií. Mezi legiemi a sovětskou vládou docházelo k roztržkám, které postupně přerostly v ozbrojené konflikty. Dne 14. května 1918 došlo u Čeljabinsku ke střetu legionářů s maďarskými vojáky, kteří se vraceli ze zajetí a poté následovala otevřená roztržka legií s bolševiky. Tento incident vyprovokoval československé legie, které se navzdory Masarykově politice neutrality vzbouřily proti bolševikům, neuposlechly příkaz odevzdat zbraně a v průběhu léta a podzimu 1918 obsadily téměř celou transsibiřskou magistrálu, města v Povolží, na jihu a východě Sibíře a na severu Kazachstánu. Na dobytém území svrhly legie sovětské vlády a nastolily vlády demokratické. To se setkalo s nadšením západních mocností. Také díky těmto vojenským akcím československých legií západní mocnosti vyjádřily souhlas s vytvořením Československé republiky.⁷²

Akce československých legií na Sibíři způsobily, že popularita T. G. Masaryka ve Spojených státech prudce stoupla. Kromě toho České národní sdružení a Slovenská liga v Americe se před Masarykovým příjezdem přičinily o to, že vláda Spojených států byla příznivě nakloněna požadavkům československého zahraničního odboje v Americe. Potom, co Francie a Anglie uznaly Československou národní radu za československou vládu, učinila totéž i vláda americká.

V dubnu 1918 odplul Masaryk lodí z Japonska s britským pasem a pod falešným jménem Thomas Marsden. Dne 29. dubna 1918 přistál ve Vancouveru a hned následující den se vydal vlakem přes Skalisté hory do Spojených států. Za svou první zastávku v Americe si zvolil

⁷² Valiachmetov 2013: 19-26

Chicago, kde už předtím působil na universitě. Dostalo se mu velkolepého uvítání desetitisíců krajanů. Očekávali do diplomaté a konzulové spojeneckých zemí. Na nástupišti byl připravený automobil, který ho odvezl i s jeho doprovodem k hotelu Black Stone. Z nádraží ho doprovázelo 40 000 lidí. U hotelu následovala řada vystoupení, kromě Masaryka mluvil rektor místní univerzity, zástupci krajanských spolků a také bratr Edvarda Beneše Vojtěch Beneš.

Po zastávce v Chicagu přijel Masaryk do Washingtonu už za značné pozornosti médií. Nejprve navštívil ministra zahraničí Roberta Lansinga, od kterého obdržel list, na kterém se psalo, že organizovaná armáda Čechoslováků i jejich politická reprezentace si zaslouží uznání coby strana válčící proti Německu a Rakousku-Uhersku. 19.června 1918 ho přijal Woodrow Wilson. Diskutovali mezi čtyřma očima tři čtvrtě hodiny, nejprve o situaci v Rusku a o roli československých legií ve válce. Presidenta upoutalo zejména to, že se legie pustily do otevřeného konfliktu s bolševiky a ovládly Transsibiřskou magistrálu. Teprve když Masaryk Wilsona patřičně zaujal, promluvil o potřebě rozdělení Rakousko-Uherska a o rakouské odpovědnosti za válku. Masaryk věděl, že na Wilsonovi především záleží, jestli bude Rakousko-Uhersko rozděleno. Masaryk také prezidenta požádal o pomoc při převozu československých vojáků z Ruska do Francie.⁷³

President Wilson a Masaryk si rozuměli, oba byli velmi vzdělaní, idealisticky orientovaní profesoři a zaujatí myšlenkou, kterou chtěli prosadit. Wilsona navíc zajímalo všechno o Rusku a o Slovanech a Masaryk mu imponoval svými znalostmi o Rusku. Tím si získal jeho důvěru a Wilson se na základě toho rozhodl podpořit Masarykův plán na samostatné Československo. Avšak v otázce intervence v Rusku se president s Masarykem neshodli. Z jejich diskuse vyplynulo, že Wilsonův hlavní zájem spočíval ve využití československé armády při obnovení pořádku v Rusku. Masaryk však odmítl Wilsonův plán, že by československé vojenské oddíly mohly představovat jádro spojeneckých sil v Rusku a nadále trval na jejich převozu do Francie, kde měly bojovat proti Německu.

Na ruských územích, dobytých legionáři, se postupně dostal k moci generál Alexandr Kolčak, který se tam snažil nastolit diktaturu. Tomu legie nechtěly napomáhat. Další dva roky se

⁷³ Galandauer 1988: 33-37

československé jednotky probíjávaly Sibiří a do bojů proti Němcům a Rakušanům na západní frontě už do konce 1. světové války nezasáhly. Postupně se evakovaly přes Vladivostok a do vlasti dorazily, když už byla dva roky samostatnou Československou republikou. Poslední transport s československými legionáři opustil Vladivostok 2. září 1920.⁷⁴

⁷⁴ Valiachmetov 2013: 26-31

7. Počátky budování Československa

To, co se v roce 1914 zdálo nereálným snem, totiž vytvoření samostatného státu Čechů a Slováků, se na začátku roku 1918 začalo uskutečňovat. V lednu 1918 vydal americký prezident Woodrow Wilson prohlášení, ve kterém ve 14. bodech vyjádřil svoji představu o uspořádání světa po válce. V něm prezident Wilson požadoval autonomní vývoj všech národů v rámci Rakousko-Uherské monarchie.⁷⁵

Avšak už v létě 1918 neuvěřitelné vojenské úspěchy a skvělá vítězství armády neexistujícího státu na Sibiři zapůsobily na Evropu i Ameriku mohutným dojmem a i díky tomu státy Dohody postupně vyjádřily souhlas s vytvořením Československé republiky. V červnu 1918 prezident Woodrow Wilson přijal T. G. Masaryka ve Washingtonu a po rozhovoru s ním přehodnotil svůj názor na uspořádání Rakouska-Uherska a podpořil snahy o založení samostatného státu Čechů a Slováků.⁷⁶

Pokud měl vzniknout společný stát dvou národů, musely být vyřešeny otázky jejich vzájemného uspořádání. Prvním společným dokumentem Čechů a Slováků byla Clevelandská dohoda, podepsaná v říjnu 1915. Obsahovala tyto požadavky: samostatnost českých zemí i Slovenska, spojení ve federativní republiku s úplnou národní autonomií Slovenska.

30. května 1918 vznikla nová, tak zvaná Pittsburská dohoda. Představitelé slovenských a českých organizací v USA za přítomnosti předsedy Česko-Slovenské Národní Rady T. G. Masaryka schválili politický program na vytvoření společného státu Čechů a Slováků.

Pittsburská dohoda nebyla právně závazná.

Dne 14. října 1918 představitelé zahraničního československého odboje oznámili vznik Prozatímní vlády Československa. Vláda měla tři členy -Tomáše Garrigua Masaryka, Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika. Základním programovým prohlášením Prozatímní vlády odboje byla Washingtonská deklarace, kterou sepsal ve Spojených státech T. G. Masaryk. 17. října jí předal americkému prezidentovi a 18. října pak byla deklarace vydána v

⁷⁵ Olivova 2000: 154-169

⁷⁶ Tamtéž: 183-190

Paříži. Na základě Washingtonská deklarace zaslal 18.října 1918 president Wilson nótu Rakousko-Uhersku. Svých 14.bodů označil za překonaných, protože Spojené státy už uznaly československou vládu. 27.října Rakousku-Uhersko přijalo americké podmínky kapitulace, 28.října 1918 byl vyhlášen samostatný Československý stát. Zákon o jeho vzniku podepsali Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár.⁷⁷

30. října byla přijata Martinská deklarace, v níž se Slovensko definitivně stalo součástí samostatného Československého státu. 14. listopadu byl T.G. Masaryk zvolen prvním prezidentem samostatného Československa. Definitivně byla existence samostatného státu potvrzena na Pařížské mírové konferenci v roce 1919.

Když se Masaryk v prosinci 1918 vracel do republiky, už jako president, čekalo ho bouřlivé uvítání. Jenže vyhlášením republiky Masarykova práce neskončila, naopak, začala nová etapa, o nic méně náročná. Neexistoval jediný československý národ, byly to dva národy, různého založení, různé ekonomické a kulturní úrovně a k tomu se značným počtem německých obyvatel, z nichž mnozí toužili po odtržení svých měst od Československa. Součástí nové republiky se stala také Podkarpatská Rus s hlavním městem Užhorodem. Na ní převládali Rusíni, ale byly zde i jiné národnosti – Rumuni, Němci, Maďaři, Židé a ve správních orgánech posléze i Češi, obyvatelé hovořící různými jazyky a vyznávající různá náboženství. Ve Slezsku zase docházelo ke střetům Čechů s Poláky. Kromě národnostních a náboženských rozdílů byly mezi jednotlivými částmi republiky i značné rozdíly hospodářské a sociální. Katastrofální hospodářská a sociální situace byla po válce v celé republice. Byl nedostatek potravin, nedostatek bytů, kvůli rozvrácenému hospodářství velká nezaměstnanost.⁷⁸

Kromě těchto problémů docházelo ke sporům ve vládě kvůli směřování nového Československého státu. Prvními vládními orgány byly Národní výbor a exilová vláda. Národní výbor vznikl jako reprezentativní orgán domácí politiky v roce 1916 a v roce 1918 byl zásadně rekonstruován. Jeho předsedou byl dr. Karel Kramář. Exilová vláda vznikla v říjnu 1918 a byla vytvořená z Československé národní rady sídlící v Paříži. Tvořili jí předseda

⁷⁷ Rychlík 2018: 43-52

⁷⁸ Tamtéž: 63-79

ministerské rady a zároveň ministr financí Tomáš Garrigue Masaryk, ministr zahraničních věcí a ministr vnitra Edvard Beneš a ministr války Milan Rastislav Štefánik. Oba vládní orgány, Národní výbor a exilová vláda se dohodly na formě budoucího státu a složení vlády. Vláda byla schválena jednomyslně prozatímním Národním shromážděním 14. listopadu 1918.⁷⁹

Prvním předsedou vlády byl Karel Kramář, jejími členy byli Edvard Beneš jako ministr zahraničních věcí, Milan R. Štefánik jako ministr vojenství a další. Celkem měla první vláda 17 členů.

Karel Kramář byl významným českým politikem už v Rakousko-Uhersku, v roce 1889 byl spoluzakladatelem České strany lidové – realistické. V roce 1891 byl zvolen za mladočechy do vídeňské Říšské rady a posléze se stal jejím předsedou. Vždy obdivoval carskou říši a jeho obdiv se ještě prohloubil po sňatku s bohatou ruskou Naděždou Nikolajevnou Abrikosovou. Zastával názor, že smyslem a cílem současné politiky je národ tvořený skupinou lidí mluvících stejným jazykem. Do vypuknutí 1. světové války byl zastáncem federalizovaného Rakouska - Uherska v jehož rámci by úzce spolupracovaly slovanské národy. Avšak v květnu 1914 vytvořil návrh tzv. Slovanské ústavy, která měla být ústavou jednotné Slovanské říše. Mělo jí tvořit carské Rusko společně s Polskem, českými zeměmi, Bulharskem, Srbskem a Černou Horou, už bez Rakousko-Uherska. Byl přesvědčen, že utiskovanému českému národu musí být oporou dostatečně silná mocnost, jakou je Rusko, jejíž obyvatelé mluví podobným jazykem.

Po vypuknutí světové války organizoval Kramář domácí odboj. V roce 1915 byl za to zatčen a odsouzen k trestu smrti. V lednu 1917 mu byl trest změněn na 20 let vězení a v červenci roku 1917 byl propuštěn na základě amnestie císaře Karla I., který nastoupil na Rakouský trůn po smrti Františka Josefa I. Po propuštění z vězení opět stanul v čele mladočeské strany, která se v únoru 1918 sloučila s několika dalšími stranami ve stranu Česká státoprávní demokracie. Ta po roce 1919 změnila svůj název na Československou národní demokracii. Národním shromážděním, vyhlášeným 14. listopadu 1918 byl Karel Kramář zvolen prvním ministerským předsedou Československé republiky.⁸⁰

⁷⁹ Olivova 2000: 201-245

⁸⁰ Bílek – Velek 2009: 496-573

Edvard Beneš, doktor práv, byl dalším politikem, který se výrazně podílel na vzniku československého státu. Po propuknutí 1.světové války organizoval vnitřní odboj, obstarával zejména spojení mezi Prahou a Masarykem, který žil v té době ve Švýcarsku. V roce 1915 odešel do Paříže, kde organizoval zahraniční emigraci a propagoval československý politický program. Podílel se na ustanovení Československé národní rady, v níž zastával funkci generálního tajemníka. Spolu se Štefánikem vyjednal souhlas se zřízením samostatných čs. vojenských jednotek a tak byly vytvořeny legie ve Francii, v Rusku a v Itálii. Svou diplomacií dosáhl toho, že Francie, Anglie a Itálie uznaly Československou národní radu jako představitele nového československého státu, což umožnilo přístup zástupců Čs. národní rady na jednání států Dohody.

28. října 1918 se Edvard Beneš se stal prvním ministrem zahraničí nového státu.⁸¹

Milan Rastislav Štefánik byl astronom, generál francouzské armády a slovenský politik. S Masarykem ho spojovala touha po osvobození Slováků, společně s Čechy. V roce 1915 nastoupil na frontu jako pilot francouzské armády. Usiloval o vytvoření česko-slovenské dobrovolnické jednotky. Organizoval československé legie v Srbsku, Rumunsku, Rusku, Itálii. Po havárii letadla a svém onemocnění se vrátil do Paříže, kde se 13. prosince 1915 potkal s E. Benešem a oba se ztotožnili s Masarykovou koncepcí na vytvoření samostatného státu. Štefánik si vytyčil za cíl vytvoření samostatného česko-slovenského vojska a jeho prosazení mezi politiky. Společně s Benešem se zasloužil o vznik Československé národní rady, jejímž byl členem. Stal se prvním ministrem vojenství nově vzniklé Československé republiky.⁸²

Problém byl, že dva přední členové vlády, premiér Karel Kramář a ministr zahraničních věcí Edvard Beneš se v některých otázkách na řízení státu neshodli. Karel Kramář působil v české politice už v období Rakousko-Uherska a byl jednou z hlavních postav domácího odboje. Edvard Beneš byl spolupracovníkem T. G. Masaryka a byl jednou z hlavních postav zahraničního odboje. Oba muži byli velmi vzdělaní, ale lišili se svým věkem, svými charaktery a svými názory na Rusko. A právě názory na Rusko byly hlavní příčinou jejich sporů.

⁸¹ Zeman 2002: 256

⁸² Hrabal T. (2017): *Milan Rastislav Štefánik*. Dostupné z: <<https://zivotopis.osobnosti.cz/milan-rastislav-stefanik>>. Cit. 17.01.2021

Kramář obdivoval carské Rusko, byl konzervativním monarchistou a jeho vizí byl svazek všech slovanských zemí v čele s ruským carem. Nenašel však žádného dalšího zastánce této myšlenky a musel se jí vzdát. Byl nesmlouvavým odpůrcem bolševického režimu a byl by chtěl, aby západní mocnosti spolu s československými legiemi podnikly proti bolševikům tažení a jednou provždy je zničily. Nechtěl si připustit, že světová veřejnost si po právě skončené válce další konflikt nepřeje.⁸³

Na jednání v Ženevě ve dnech 28. až 31. října 1918 se Beneš s Kramářem poprvé názorově střetli. Benešovi vadilo Kramářovo zaujetí Ruskem, souhlasil se svým přítelem T. G. Masarykem a říkal, že carské Rusko nemělo žádný zájem o vyřešení „české“ či „československé“ otázky, připomínal, že Ruská vláda byla proti vzniku a pobytu československé armády na svém území. Když ve 20. letech debatoval s Kramářem, vyčítal mu, že jeho postoj k Rusku je nekritický a že carskou vládu idealizuje. Beneš se snažil potvrdit svůj postoj konkrétními událostmi a fakty, zatímco Kramář operoval geopolitickými úvahami. Také styl projevů a psaní obou politiků byl značně odlišný. Beneš mluvil a psal jasně, suše, logicky, Kramář se vyjadřoval barvitě, emotivně.⁸⁴

Beneš prohlašoval, že on a ministerstvo zahraničních věcí, které vede, jsou solidární s postojem prezidenta T. G. Masaryka. Zdůraznil, že rozdílný postoj k Rusku se v Česku projevil už v letech války. Také proto, že mezi českými politiky jsou zastánci jak prozápadního tak proruského směru.

Za této složité situace se T. G. Masaryk se svými ideály ujal prezidentského úřadu. Chtěl vybudovat vzorný demokratický stát pro všechny občany bez rozdílu národnosti, náboženství, politických stran, chtěl vybudovat pevnost svobody v srdci Evropy. Byl to nesmírně obtížný úkol. Ve střední Evropě nebyl československý stát ani tak poslední baštou Západu, nýbrž spíš nejzápadnější výspou Východu.

Masaryk sám o sobě říkal, že jako Evropan je „západník“ krotit nerozumné nadšení českých

⁸³ Kramář 1938 : 157-164

⁸⁴ Tamtéž: 191-211

nacionalistů pro všechno ruské. Na rozdíl od nich Rusko znal a odmítal panrusismus, který vkládá všechnu naději v Rusko. Znal carské Rusko a také velmi dobře poznal bolševické Rusko, měl možnost velmi zblízka sledovat jeho inkvizitorské praktiky, které mají daleko do svobody a demokracie.

Byl přesvědčen, že to co provádí Lenin v Rusku je nespravedlivé a nehodí se nejen pro západní Evropu, ale ani pro Rusko samotné. Carská diktatura byla nahrazena diktaturou bolševiků. Evropa je připravenější pro sociální přeměny a nepotřebuje k tomu ozbrojené revoluce ani teror podle ruského vzoru. Masaryk uznával revoluci, která je podniknuta pro obranu a nikoliv kvůli panovačnosti a hrabivosti a nesmí stát spoustu životů, jako se to děje v Rusku. Více než na revoluci se zbraní v ruce věřil v „v revoluci ve hlavách a srdcích“. Masaryk znal Marxovo učení o diktatuře proletariátu a prohlašoval, že ruský režim není diktaturou proletariátu, nýbrž diktaturou malé politické strany. A také byl přesvědčen, že každá diktatura, tedy i diktatura proletariátu potřebuje politický plán a administrativní znalosti a těch se ruským bolševikům nedostává. Taková diktatura povede k politickému, kulturnímu a hospodářskému úpadku. Masaryk byl přesvědčen, že pro Československo se ruský vzor nehodí. Když se v prosinci 1920 sešel, po nezdařeném puči bolševické levice, s vůdcem revolucionářů a pozdějším předsedou KSČ Bohumírem Šmeralem, doporučil mu, aby se bolševici vystěhovali, pokud se jim nelíbí svoboda, jaká je v Československu.

Závěr

Tomáš Garrigue Masaryk za pobytu v Rusku pochopil, že jednání s vládou pomocí revoluce je velmi lákavé a na první pohled jednoduché, ale většinou destruktivní. I když únorová revoluce roku 1905 prokázala, že pomocí vzpoury se národ může domoci na vládě svých práv. Masaryk byl proti krvavým vzpourám, jaké viděl v Rusku. Byl přesvědčen, že použití násilí je oprávněné jen v případě obrany a nikoliv k dosažení svých cílů. Chtěl vybudovat demokratický stát, byl proti jakékoliv diktatuře, tedy i proti „diktatuře proletariátu“ která byla výsledkem říjnové revoluce v Rusku.

Masaryk měl z Ruska spoustu zkušeností ohledně jednání s politiky, jednání politiky mezi sebou a jednání vlády s národem. Ruské vedení té doby bylo spíš příkladem toho, jak se nemá chovat vláda. Politici se nemohli domluvit mezi sebou, neměli jednotný názor na důležité věci, kvůli tomu v zemi fakticky vládla anarchie. Což je bez pochyb dost kritické pro ustanovení demokratické vlády v mladém, rodícím se státě.

Cílem mé bakalářské práce bylo sledování cesty Masaryka v Rusku. Sledování jeho jednání s ruskými politiky a vládou a z toho vyplývající popsání jiných pohledů na budování Československa. Pohledu lidí z jiné strany, než ze střední Evropy.

Myslím, že své cíle bakalářská práce splnila. Popsala jsem v ní návštěvy Masaryka v Ruska. Masaryk znal Rusko nejenom pohledem typického cizince, který byl v Moskvě a v Petrohradě, ale i pohledem mnohem hlubším. TGM hodně cestoval po Rusku a seznamoval se s různými lidmi, z různých politických a společenských kruhů, různě smýšlejícími. Byl v Jasně Poljaně, kde se sešel s Lvem Tolstym a snažil se pochopit nejenom ruskou politiku, ale hlavně ruskou duši a filosofii. Masaryk při svých cestách na východě projel skoro půlku Ruska.

Také jsou v bakalářské práci velice rozsáhle popsány Masarykovy zkušenosti z ruskými politiky. S některými z nich Masaryk měl přátelsky vztahy. Jeho kamarád, Pavel Miljukov, byl pro Masaryka nějakou doby nadějí na pomoc Ruska a bral ho jako základ pro budování dobré spolupráce. Masaryk měl také zkušenosti s jednáními s rychle se měnícími ministry ve vládě, kde navíc ne každý byl přátelsky naladěný. Pro většinu z nich byl totiž Masaryk a jeho iniciativy v Rusku problémem, který často považovali za vměšování do svých vnitrostátních

záležitostí a Masarykova zvědavost a zapojování se do tamních problémů jim nevyhovovalo. Proto pro něj bylo dost těžké pochopit, a dost důležité vysvětlit, že svými zásahy nechce ohrožovat Rusko, ale spíše hledat inspiraci pro budoucí dění ve střední Evropě. Díky úsilí mnoha lidí Masarykovi se podařilo vybudovat skvělou armádu.

O Masarykových iniciativách v Rusku hodně psal Georgij Plechanov ve svých novinách „Jedinstvo“. Díky tomu TGM a jeho spolupracovníci dostali možnost zveřejnovat své názory mezi ruské obyvatelstvo.

Seznam literatury

1. Astašov A. (2014) : *Ruská fronta v 1914 — na začátku 1917 roku: vojenské zkušenosti a současnost*. Moskva.
2. Beneš V. (1926) : *Masaryk v revoluci*. Praha.
3. Bílek J. – Velek L. (2009) : *Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo*. Praha.
4. Bondarenko V. (2016) : *Lavr Kornilov*. Moskva.
5. Čapek, K. (1990) : *Hovory s T. G. Masarykem*. Československý spisovatel, Praha.
6. Čapek, K. (1969) : *Čtení o T.G.M.* Melantrich, Praha.
7. Čemavsky G. – Dubova L. (2015) : *Miljukov*. Moskva.
8. Davatc V. (1934) : *Pravda o Struven: zkušenost jedné biografie*. Moskva.
9. Firsov E. (2012) : *T. G. Masaryk v Rusku a boj o nezávislost Čechů a Slováků*. Moskva.
10. Galandauer J. (1988) : *T. G. Masaryk a vznik ČSR*. Praha.
11. Galandauer J. (2002) : *2. 7. 1917 - Bitva u Zborova: česká legenda*. Havran.
12. Kolonsky B. (2018) : *Revoluce 1917*. Moskva.
13. Kopecký, V. (1950) : *T. G. Masaryk a komunisté*. Vydalo kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha.
14. Kramář K. (1938) : *Kramářův soud nad Benešem: spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. Ed. Benešem*. Praha.
15. Masaryk T. G. (1990) : *Ideály humanitní*. Melantrich, Praha.
16. Masaryk T.G. (14.07.1917) : *Válka, karton 298*. Praha: Masarykův ústav a archiv AV ČR.
17. Masaryk T. G. (1920) : *Projevy a řeči za války, II*. Praha.
18. Masaryk, T. G. (1995) : *Rusko a Evropa I. Studie o duchovních proudech v Rusku*. Ústav T. G. Masaryka.
19. Masaryk T. G. (1990): *Student a politika*. Nakladatelství Svoboda, Praha.
20. Masaryk T. G. (2005) : *Světova revoluce za války a ve válce 1914-1918*. Masarykův ústav AV.
21. Masaryk T. G. (1925) : *Za svobodu, díl I*. Praha.
22. Meduševsky A. (1991) : *P. N. Miljukov - vědec a politik*. Moskva.
23. Miljukov P. (1905) : *Státní ekonomika Ruska v první čtvrtině 18. století a reformy Petra Velikého*. Moskva.
24. Miljukov P. (1995) : *Deník vzpomínek (1859-1917)*. Moskva.
25. Miljukov P. (2014) : *Historie druhé ruské revoluce*. Moskva.
26. Miljukov P. (1905) : *Rusko a jeho krize*. Chicagská univerzita.
27. Olivova V. (2000) : *Dějiny první republiky*. Praha.
28. Papoušek J. (1922) : *Masaryk a revoluční armáda*. Praha.
29. Preclík, V. (2019) : *Masaryk a legie*. Paris Karviná, Praha.
30. Rychlík J. (2018) : *1918: Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*. Praha.
31. Soubigou A. (2004) : *Tomáš Garrigue Masaryk*. Paseka.
32. Šalimov P. (2003) : *N. O. Lossky*. Moskva.
33. Švankmajer M. (1995) : *Dějiny Ruska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
34. Valiachmetov A. (2013) : *K otázce příčin vzniku Československé legie v Rusku (1914-1918)*. Moskva.
35. Zaslavsky D. (1923) : *Plechanov G. V.* Moskva.
36. Zeman Z. (2002) : *Edvard Beneš - Politický životopis*. Praha.
37. Zolotorev A. (1922) : *Z dějin Ukrajinské centrální rady*. Charkov.

Seznam novin

1. Noviny Volja Rossii
2. Noviny Československý deník (1917-1918)
3. Noviny Segodnia, 1930. № 71

Prameny

1. Noviny Čechoslovák (1915-1918)
2. Masarykův ústav a archiv Akademie věd ČR.
3. Masaryk, T. G.: Projevy a řeči za války, II, Praha 1920
4. Noviny Jedinstvo (1917)

Internetové zdroje

1. legie100.com/deniky/starodruzinik-pod-prvnim-praporem/novi-druzinici/. Vyhledáno: 23.11.2020
2. <http://www.karelvasatko.cz/zivotopisy-legionaru/ruske-legie-/klecanda-jiri>. Vyhledáno: 12.12.2020
3. <https://zivotopis.osobnosti.cz/milan-rastislav-stefanik>. Vyhledáno: 17.01.2021